

PAKENEEKO

L A P P I

SAKENEEKO

L A N T A

Tietokirjan suunnittelu
lukijaystävälliseksi

Mihkali Pennanen
Kandidaatin opinnäytetyö
Aalto-yliopisto,
taiteiden ja suunnittelun korkeakoulu
Visuaalisen viestinnän
suunnittelun koulutusohjelma
2018

Lapinkylän selviytymistarina 1850-luvulta nykypäivään

Sisällysluettelo

5	Johdanto
6	Tavoitteet kirjan suunnittelussa
9	Suurimmat haasteet
12	Kirjan koko ja formaatti
14	Sommittelu, taitto ja kuvat
14	Tekstipalsta
14	Marginaalit
16	Lähde- ja viiteluettelot
16	Sanasto
18	Sivunumerointi
18	Gridi
24	Typografia
24	Leipäteksti
25	Pistekoko ja riviväli
26	Otsikot
28	Kannen ja nimiön typografia
29	Kartat
34	Kansi ja nimiö
36	Painotalon valinta
36	Paperi ja muut materiaalit
36	Paperi
37	Kansipahvi
37	Esilehdet
37	Kapiteelinauha
38	Loppupohdintaa
41	Lähteet
41	Internetlähteet
41	Kuvälähteet

Kirjan kirjoittajasta

Oulun yliopiston kulttuuriantropologian emeritusprofessori Jukka Pennanen, pohjoisten kulttuurien asiantuntija, on tehnyt julkaisujaan varten kenttätutkimuksia pohjoisella sirkumpolaarisella vyöhykkeellä jo 1960-luvun lopusta lähtien. Tutkimuskohteita Suomen saamelaisten lisäksi ovat olleet mm. Kuolan niemimaan erämaakyläien poronhoitajakansat, Pohjois-Quebecin cree-intiaanikansat, Pohjois-Albertan lubicon-intiaanit ja Alaskan inupiaq-inuitit. Suomalaisen kulttuurin tutkimuksissaan Jukka Pennanen on perehtynyt ennen kaikkea kalastuskulttuurin kehitysprosessien tutkimiseen.

Kirjoittaja levähtämässä kenttätöiden lomassa Haltin crotusaidalla vuonna 1984.

1. Kirjan viimeinen sivu, jolla esitellään sen kirjoittaja.

Johdanto

Työni aiheena on kirjan *Pakeneeko lappi sakeneeko lanta* suunnittelu. Kirjan on kirjoittanut isäni, kulttuuriantropologian professori Jukka Pennanen. Kirja on antropologinen tutkimus, jossa tarkastellaan Lapissa sijaitsevan Kultiman kylän historiaa, sen perustamisajankohdasta 1850-luvulla tähän päivään asti. Tutkimuksen tavoitteena on pohtia saamelaisyhteisön kulttuurista, taloudellista ja etnistä kehitystä. Kultiman kylä on hyvä vertailukohde myös muille lapinkylille ja tutkimuksen pohjalta voidaan pohtia yleisemmin saamelaiskulttuurin tilaa ja tulevaisuutta.

Jukka aloitti tämän tutkimuksen vuonna 1999 ja se on toteutettu kenttätöinä, johon kuuluivat haastattelut, valokuvadokumentointi sekä karttojen laatiminen. Tämän lisäksi on käytetty arkistoaineistoja ja alan kirjallisia lähteitä.

Jukka on julkaissut aiemminkin saamelaiskulttuuria käsitteleviä kirjoja (*Siiddastallan: siidoista kyliin*, Pohjoinen, 2000; *Jos ei ole poropaimenia, kansa häviää*, SKS, Jyväskylä 2000).

Aikaisemmilla kirjoilla on ollut kaupallinen kustantaja, mutta tämä tutkimus julkaistiin omakustanteena.

Olimme Jukan kanssa keskustelleet hänen tutkimuksestaan muutamaan otteeseen ja kävi niin, että kummallakin meistä syntyi toisistamme riippumatta ajatus siitä, että minä voisin suunnitella kirjan ulkoasun. Ajatus tehdä projektista kandidaatintyöni heräsi äkkiä, koska olin etsinyt aiheita työlleni ja tämä sopi sellaiseksi hyvin. Isän kanssa tehtävä projekti tuntui hauskalta ja se, että tehtävänä olisi oikeasti julkaistavan kirjan suunnittelu, lisäsi motivaatiota hyvän työn tekemiseen.

Tämän kirjan suunnittelu oli minulle ensimmäinen

kirjasuunnittelun työ. Opintojeni monesta kurssista oli projektissa hyötyä, erityisesti Juha Markulan kirjansuunnittelukurssi auttoi työn suorittamisessa. Käytin alan kirjallisuutta erilaisten muotoilukysymysten tueksi ja pohtiessani tietokirjalle ominaisia ratkaisuja.

Kirjan suunnittelussa sain ohjausta Sanna-Reeta Meilahdelta, joka toimi kirjan suunnittelun aikana osastollamme lehtori Arja Karhumaan sijaisena. Sannis on kokenut kirjamuotoilija ja hän on muotoillut mm. *Kalevalan*, joka voitti vuonna 2016 vuoden kauneimman kirjan palkinnon.

Kirjan suunnittelu on jaettu tässä kirjoituksessa aiheittain eri osiksi. Aiheiden järjestys ei vastaa prosessin kulkua, sillä työstin suunnittelun eri alueita samanaikaisesti projektin aikana. Kirjoituksen tukena on kuvia prosessin eri vaiheista ja valmiista kirjasta.

Tavoitteet kirjan suunnittelussa

Alkuvaiheessa oli tärkeää, että tutustuin huolellisesti käsi-kirjoitukseen, jonka aihepiirin ymmärtämistä edesauttoivat omat kokemukseni Lapin luonnosta ja ihmisistä. Olen teini-ikäisestä lähtien tehnyt toistakymmentä eräretkeä eri puolille Lappia. Lapsuudenkodissamme ja mökillämme saamelaiskulttuuri on ollut läsnä erilaisten esineiden muodossa, kuten nutukkaiden (poronnahasta tehty talvijalkine) ja suopunkien (porojen kiinnioittamisessa käytetty lassomainen köysi). Jukka on tuonut näitä esineitä lapinretkiltään ja kenttätyöreissuiltaan.

Jukka otti alusta asti hyvin selkeästi sen linjan, että minulla oli vapaat kädet suunnittelussa. Tapasimme monta kertaa projektin aikana ja keskustelimme sekä pohdimme eri ratkaisuja liittyen kirjan suunnitteluun. Käytännössä minä kerroin ajatuksiani suunnitelmasta ja sitten mietittiin yhdessä, olivatko ne hyvän tuntuisia ja mitä vaihtoehtoja voisi olla. Suuria ristiriitoja ei syntynyt ja Jukka näytti pääsääntöisesti vihreää valoa ideoilleni.

Muutaman alkupalaverin pohjalta tavoitteeksi muodostui suunnitella kirjasta hillityn tyylikäs, turhan kursailematon ja lukijaystävällinen teos. Halusin tutkia miten tietokirjasta voisi tehdä helposti lähestyttävän ja toteuttaa kirjan siltä pohjalta. Tavoitteena oli myös, että lopputuloksesta tulisi uskottava. Halusin, että kirja näyttää ammattimaisesti muotoiltulta.

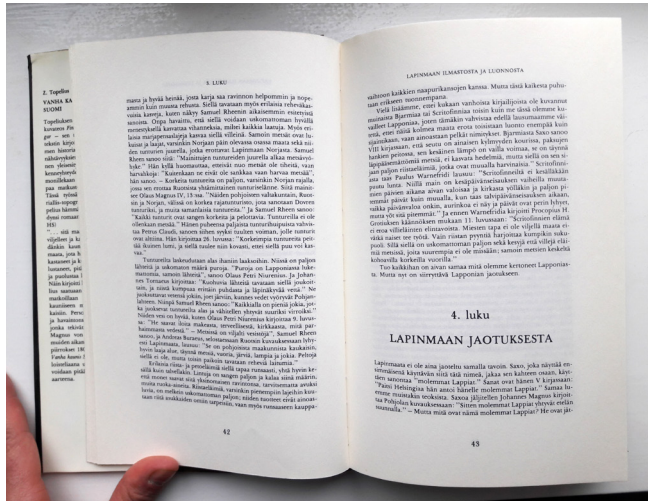
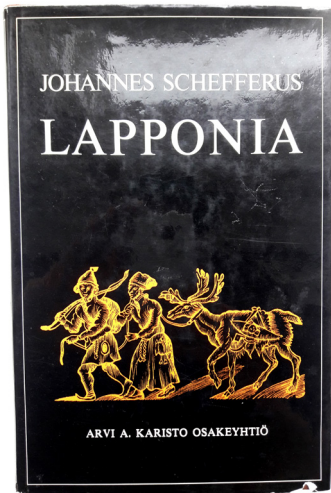
Kirjan ollessa tutkimus pohdin, miten kirja ylipäättään määritellään tietokirjaksi. Vaikka raja on häilyvä, voidaan

sanoa, että tiedekirjat on suunnattu alan tutkijoille, tietokirjat suuremmalle lukijakunnalle. Hyvässä tietokirjassa teksti on helppolukuista ja kiinnostavaa. Kuvat ja kartat tukevat tekstiä. Graafinen asu on tietokirjassa tärkeä, jotta lukijalle tulee positiivinen ensireaktio kirjasta, eikä se vaikuta vaikealta, vain asiantuntijoille suunnatulta. Ensireaktioon vaikuttavat mm. kirjan formaatti, paperin valinta ja taitto (Vallisaari 2004, 191-200). Tämä ei mielestäni eroa kaunokirjallisen teoksen suunnittelusta, paitsi että tietokirjoissa on todennäköisesti yleisesti ottaen enemmän kuvia ja karttoja. Jos romaanissa on kuvitusta tai karttoja, pitäisi minusta niiden yhtäläillä tukea tekstiä.

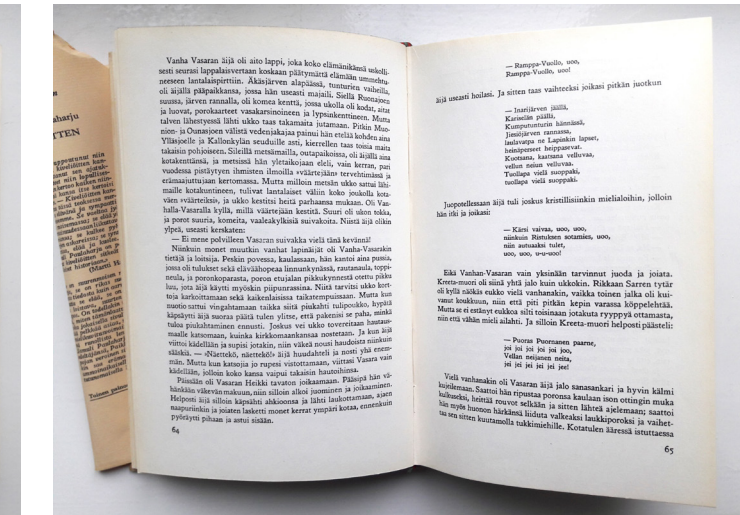
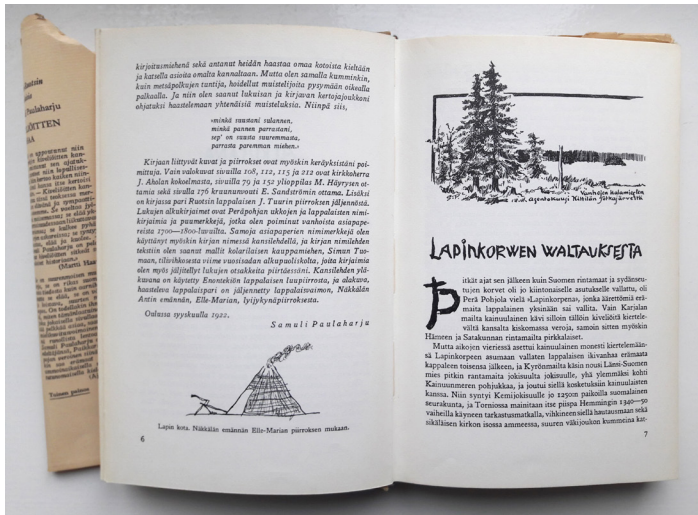
Ehkä tiedekirjoissa osa edellämainituista muotoiluseikoista ei ole niin tärkeässä asemassa. Kirjan kohderyhmä, esimerkiksi muut tutkijat ostavat ja lukevat kirjan siitä huolimatta, minkä näköinen kansi on tai mitä kirjasintyyppiä on käytetty tekstissä. Toisaalta tiedekirjan tulisi välittää informaatiota tehokkaasti ja hyvä taitto vaikuttaa tähän asiaan vahvasti.

Katsoin Jukan aikaisempia ja muiden kirjoittajien kirjoja. Monet antropologiset tietokirjat joita katsoin ovat muotoilultaan romaanimaaisia. Teksti juoksee niissä lineaarisesti, joka on ominaista kaunokirjallisuuden sisällön rakenteelle, mutta harvinaisempaa tietokirjallisuudessa.

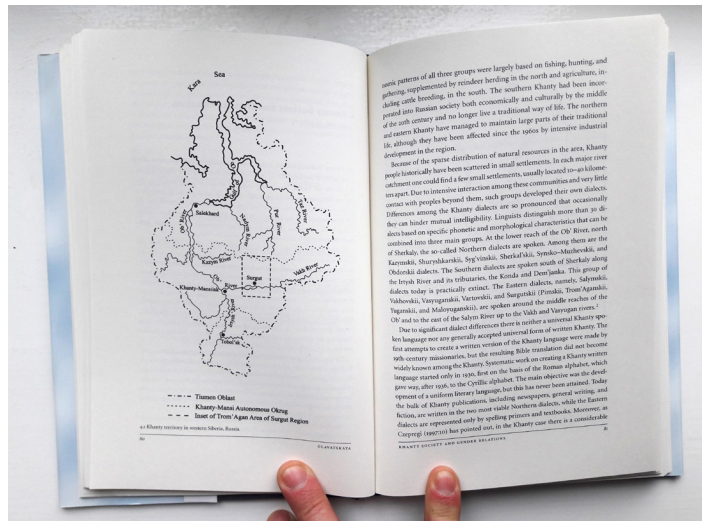
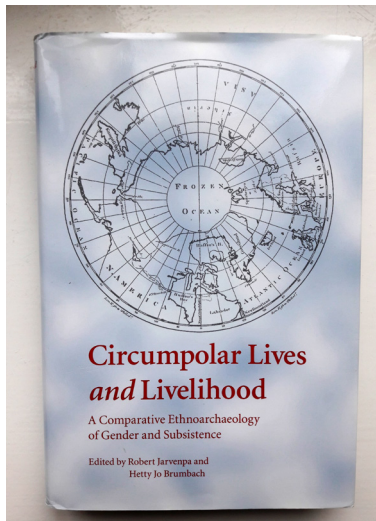
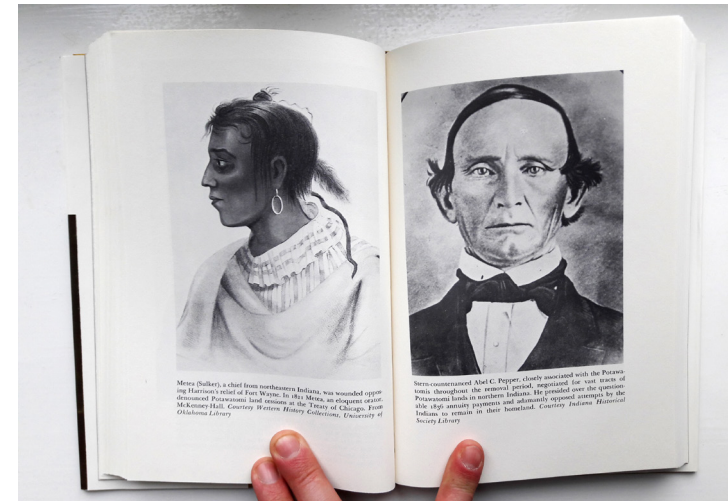
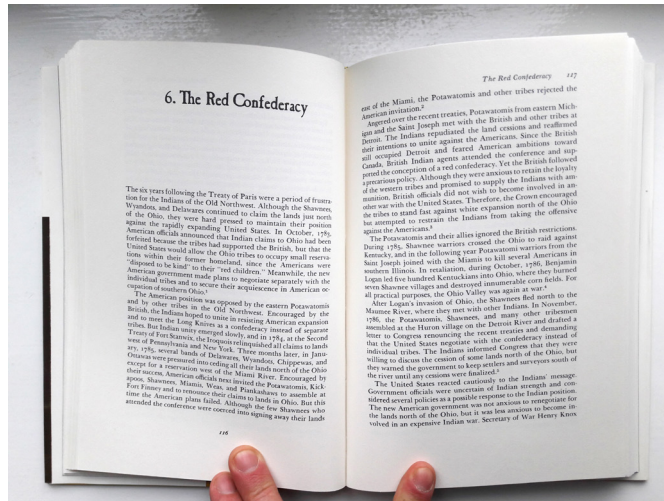
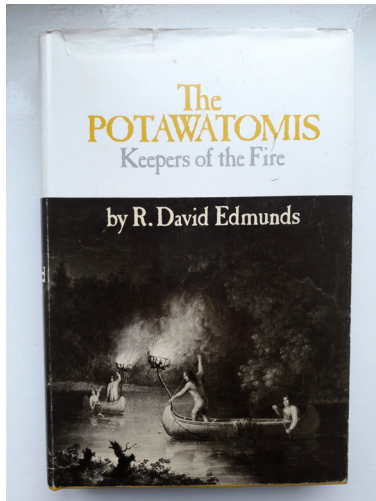
Karkeasti eroteltuina kaunokirjallisen teoksen käyttötarkoitus on tarinankerronta ja tietokirjan taas informaation välittäminen. Informaation välittämiseen tarkoitettut tietokirjat ovat usein luonteeltaan epälineaarisempia (Eemeli Nieminen, 2011, 9).

2. Lapponia on hyvin merkittävä saamelaiskulttuuria käsittelevä tietokirja (Scheferus, J., 1674).

3. Samuli Paulaharjun kirjat ovat korkeatasoisia, tarinoihin perustuvia tietokirjoja (Paulaharju, S., 1922).

4. Ylempi rivi: Potawatomi intiaaneista kertova tietokirja (Edmunds, R., 1978). Alempi rivi: Pohjoisten alueiden metsästäjä-keräilijä yhteisöjä käsittelevä tietokirja (Jarvenpa, R., & Brumbach, H., 2006).

Lukiessani Jukan kirjaa oli minulla kuitenkin lähinnä sellainen olo, että luen tarinaa joka on viihdeyttävä ja kiinnostava, mutta josta saan myös paljon uutta tietoa. En kokenut, että kirja vain välittää informaatiota. Informaatio kerrottiin mielenkiintoisen tarinan muodossa.

Muut antropologiset tietokirjat joita selailin ovat myös sisällöltään tarinankerrontamaisia. Kirjojen luvut on ehkä parasta lukea numerojärjestyksessä eikä epälineaarisesti kokonaisuuden ymmärtämiseksi. Sama pätee Pakeneeko lappi, sakeneeko lanta kirjaan. Romaanimaisen rakenteen käyttö olisi siis perusteltua myös siinä.

Tutkimus *Jos ei ole poropaimenia, kansa häviää*, joka on SKS:n julkaisema ja suunnittelema, muodostui vähän niinkuin vastakohdaksi sille, mitä nyt halusimme saada aikaiseksi. Jos ei ole poropaimenia, kansa häviää -kirja tuntuu siltä, kuin sen suunnittelun tavoitteena olisi ollut saada materiaali mahdollisimman pienelle sivumäärälle. Tämä tarkoittaa pientä, vaikeasti luettavaa leipätekstiä sekä pieniä yksivärisiä valokuvia.

Aukeamalla on usein monta kuvaa. Se luo minusta rauhattoman tunnelman. Voi olla vaikea ymmärtää kuvan ja tekstin yhteyttä, kun aukeamalle on levitetty kuvia ympäriinsä.

Jukka toivoi, että tekisimme nyt kirjan leipätekstistä isompaa. Minä koin, että pienet valokuvat olivat hienojen kuvien tuhlausta. Pakeneeko lappi, sakeneeko lanta -kirjaan tulisi yli sata valokuvaa tai reprokuvaa Jukan kenttätömatkoilta. Uskoin, että kuvat olisivat lukijalle mielenkiintoisia ja halusin, että ne tässä kirjassa olisivat tarpeeksi isoja ja nelivärisiä, jotta lukija näkisi kunnolla, mitä niissä tapahtuu.

Ajattelin, että on lukijaystävällistä sijoittaa yhdelle sivulle yksi kuva, seuraamaan kohtaa tekstissä, jossa kuvan aihetta käsitellään. Lukija voisi rauhassa katsoa kuvaa ilman että ympäriltä tulvii samalla monen muun kuvan informaatiota.

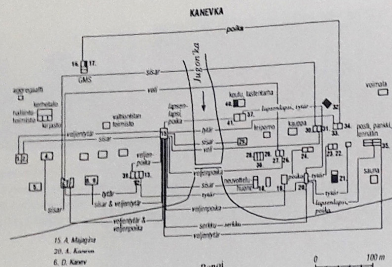
Suurimmat haasteet

Vaikka kirjan teko sujui enimmäkseen ilman suurempia vaikeuksia, oli projekti kaiken kaikkiaan hyvin haastava. Jokainen muotoiluratkaisu piti ajatella tarkkaan läpi. Koska tämä kirja oli ensimmäinen kirjasuunnittelun työ minulle, oli kokonaisuuden kasassa pitämisessä haastetta.

Suuri haaste oli toimivan ja tyylikkään kannen suunnittelu. Kuvien sovittaminen toimivasti suhteessa tekstin sisältöön vaati pikkutarkkaa viilausta ja toimivan palstan muotoilussa kesti oma aikansa. Otsikkohierarkian kanssa oli hieman vaikeuksia, koska otsikkotasoja tulisi enemmän kuin yleisesti pidetään järkevänä. Kerron näistä aiheista enemmän myöhemmissä osissa.

5. Jos ei ole poropaimenia, kansa häviää kirjan kansi ja aukema.

Kartta Kanevkan sukulaisuussuhteista

sa 4 (3,5 %) ja Ponoiv kylässä 3 (2,7 %). Muissa erämaakylissä, Lumbevassaa ja Ivanovkassa oli syntynyt kunnassakin vain yksi Kanevkan asukkaista. Lovozeron rajonin ulkopuolelta, Murmanskista oli tullut kaksi henkeä ja koko Kuolan ulkopuolelta seitsemän, joista viisi kuului kylän johtajana toimineen tataarin perheeseen. Kylän väestöstä puolet, 57, (51 %) oli työikäisiä, 18-54 vuotiaita. Lapsia, joista puolet kouluikäisiä, oli 24 (21 %) ja eläkeikäisiä 31 (28 %).

Kanevkan kylän sukulaisuussuhteita esittävä kyläkarta ilmaisee, että ainoastaan neljällä taloudella ei ollut yhteyksiä kylän vanhoihin sukuihin. Sukulaissuhteet näyttävät keskittyvän kylän keskellä olevaan Aleksei Ivanovich Majagin taloon (#15). Majagin on etnisyydeltään nentsi ja syntynyt Chalmnivarren kylässä vuonna 1926. Hän meni naimisiin Kanevkan Chuprovin mahtisuvun tyttären Agnijan kanssa (s.1929). Ollessaan taitava poromies Majagin oli toiminut 32 vuotta ensimmäisen poroprikaatin johtajana, josta tehtävästä jäi eläkkeelle 1970-luvun lopussa 53-vuotiaana. Kylän muut keskeiset talot olivat vuonna 1994 A. Kanevin talo (#20), D. Kanevin talo (#6) ja N. Artievin talo (#34).

Kanevkan kylässä toimi periaatteellisesti kaikki palvelut: kauppa; koulu (ala-aste) ja lastentarha; hallintorakennus; toimistoinen; juhlasaleinen ja kirjasto; Leninin muiston aluetuotanto; dieselvoimala-asema, joka jakoi sähköä kylälle vuorokaudessa vain tiettyinä aikoina, esim. illalla sähköä jakelu loputti klo 22:2 postin, pankki ja lennätin toimivat samassa rakennuksessa; terveysasema, joka oli käytössä vain, kun lääkäri har-

Kylän ortodoksinen hautausmaa on sijoitettu vastimattomasti kylän vastarannalle Ponoiv suomalaiselle penkereelle. (IP 1994 Kanevka)

Kanevkan koulun ala-asteella oli vuonna 1994 kaksi luokkaa, joista ensimmäisellä oli kolme oppilasta ja toisella vain yksi. Kaiken kaikkiaan kylässä oli 17 alle 20 vuotiaasta lasta, joista osa alle kouluikäisiä ja osa oli lähteetty yläasteelle Krasnozhelen internattiin. Opettajana toimi opettajaseminaarin suorittanut venäläinen rouva, joka oli korni poromiehen kanssa naimisissa. Opettaja hoiti koulutyön ohessa myös kauppa, koska "kukaan muukaan ei halunnut tehdä sitä". (IP 1994 Kanevka)

Tyypillinen vanhakantainen piirre Kanevkan pihapiireissä oli ulkokuuni. (IP 1994 Kanevka)

Joihinkin kornien pihapiireissä talousrakennukset oli sijoitettu päärakennuksen kanssa samaan rakennuskompleksiin. (IP 1994 Kanevka)

Neuvostovaltion aikana Kanevka oli kesä talvet säännöllisen lentoliikenteen huoltoverkossa. Kylän nykyinen työnjohtaja Viktor Majagin poseraa Kanevkan eteen Ponoivon jälle laskettuun Antonov li-huoltoalustan vieressä 1970-luvun puolivälissä. (A. Majagin arkisto Kanevka)

voin tuli kylään; yleinen sauna; Ponoiv-River Companyn kunnostama leipomo, jolle ei tosin ollut löydetty leipureita; saha, joka oli epäkunnossa sekä GSM-asema.

Kylän hallinto- ja virkamieskunta koostui muutamasta henkilöstä. Kylän johtajana toimi yhteisön ulkopuolelta komennettuna S. Maksutov, joka oli kansallisuudeltaan tataari. Kylän sihteerin tointa hoiti nuori nentsinainen N. Majagin. Hänen komitehensa, V. Majagin, oli kylätalon työnjohtaja. Kanevkan koulussa oli kahden luokan ala-aste, jota hoiti venäläinen naisopettaja. Hän oli komitehien kanssa naimisissa. Opetettavana oli ensimmäisellä luokalla kolme oppilasta ja toisella vain yksi. Opettaja oli seminaarin käytyään ollut kylässä jo vuonna 1985, sen jälkeen toiminut Keski-Venäjällä neljä vuotta ja palannut Kanevkaan. Opettaja huolehti myös kaupasta, koska "kukaan muu ei halunnut tehdä niitä töitä". Kylässä oli tietyistä myös postin ja teleseman hoitaja sekä voimalan ja GSM-aseman hoitajat.

Kanevkan kylän ilmapääri huokui erämaan henkeä. Sijaitessaan lähes kolmensadan kilometrin lentomatkan päässä Lovozero kylä näyttää kaikista neuvostoyhteiskunnan toimenpiteistä huolimatta säilyttäneen itsenäisen leimansa. Neuvostojärjestelmän romahdettua, jolloin huoltoyhteydet lakkasivat tai muuttuivat satunnaisiksi, kylä näytti ottaneen uudeksi keinoomokseen amerikkalais-suomalaisen kalastusturistiyhtiön, vaikkakin hyvin ristiriitaisin tuntein. Ihmisten suhtautuminen vieraisiin oli kuitenkin hyvin ystävällinen. Oltiin jo niin kaukana entisistä viranomaisista, että erityisempiä epäluuloja ei ilmennyt.

Kirjan koko ja formaatti

Kirjan formaatti on usein ensimmäinen asia, joka kirjamuotoilussa päätetään. Kirjassa *Book Typography: A Designer's Manual* kysytään formaattia suunniteltaessa, miten kirjaa tullaan käyttämään, miten kirjassa käytetään tilaa, minkälaista sisältö tulee olemaan, kuinka monta sivua kirjassa on ja minkälainen tekstipalsta kirjaan tulee (Mitchell, M. & Wightman, S., 2005, 29).

Halusin suunnittelemani kirjan toimivan hyvin sekä pöydältä luettuna että kädessä pideltynä. Halusin myös, että kirja olisi sen kokoinen, että sen kuljettaminen ei ole vaivalloista ja että se mahtuu laukkuun tai reppuun ongelmitta.

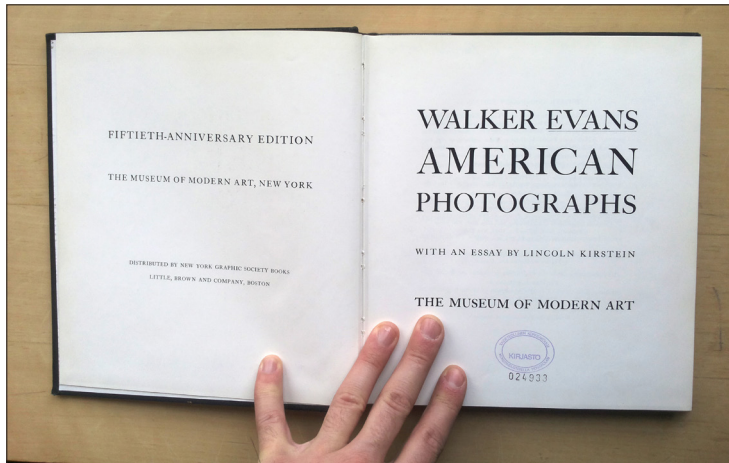
Olimme alustavasti ajatelleet, että kirjan taitto voisi olla yksinkertainen. Yhdellä sivulla olisi joko vain tekstiä tai yksi kuva. Marginaalit voisivat olla mieluummin leveät kuin kapeat. Formaatin ja koon tulisi siis toimia sellaisen sisällön kanssa. Formaattia miettiessäni piti myös muistaa, minkälainen sivumäärä tekstillä ja kuvilla kirjaan syntyisi.

Katselin paperiarkkeja ja mietin, että A4 voisi oikeastaan olla ihan sopiva lähtökohta koon pohtimiselle. Olimme tulleet siihen tulokseen, että kirjan olisi hyvä olla ns. keskikokoinen. Ei liian pieni, joka tekisi siitä turhan vaatimattoman, mutta ei myöskään valtava opus, jota olisi vaikea pitää kädessä ja olisi turhan mahtipontinen. A4-pystymuoto tuntui aluksi sopivalta.

Yleisimmin käytetty formaatti, jossa korkeus on suurempi kuin leveys, vaikutti hyvältä vaihtoehdolta, koska kirjaa, jonka korkeus on suurempi kuin leveys, on mukavampi käsitellä. (Mitchell, M. & Wightman, S., 2005, 30) Pidemmältä sivultaan sidottu kirja on myös kestävämpi (Williamson, H. 1966, 18).

Menin Arabian Artsin kirjastoon tutkiakseni eri kirjaformaatteja, ja tajusin siellä äkkiä, että ajattelemanani A4 olikin kirjana paljon suuremman tuntuinen kuin paperiarkkina. Rupesin siis katsomaan pienempiä kirjoja. Katsellessani, niitä alkoi minulla muodostua ajatus, että lähempänä neliötä kuin suorakaidetta oleva formaatti voisi olla mielenkiintoisempi formaatti. Pystysuorakaide alkoi tuntua tylsältä, ja neliön muotoinen ehkä erottaisi teoksen yleisestä kirjamasasta.

Etsin kirjastosta neliön muotoisia kirjoja ja löysin lopulta valokuvausosaston hyllyn, jossa melkein kaikki kirjat olivat joko vaakaformaattia tai neliöitä. Seulottuani eri vaihtoehtoja löysin Walker Evansin kirjan *American Photographs*. Kirja oli juuri sopivan tuntuinen, formaatti melkein täysi neliö. Korkeus oli vähän suurempi kuin leveys, mitat 22 cm x 20 cm, joka oli parempi kuin, että se olisi täysi neliö. Kirja tuntui sopivan kokoiselta kädessä ja pöydällä tarkasteltuna.

Evansin kirja oli myös taitoltaan miellyttävä. Kuvat oli aseteltu pelkistetyksi aukeamille ja ajattelin, että Jukan kirjassa voisi toimia samantyyppinen asettelu.

Arvioin karkeasti tekstin ja kuvien määrän pohjalta, kuinka paksu kirjasta tulisi tällä formaatilla. Sivumäärä tuntui olevan järkevässä haarukassa. Olimme Jukan kanssa miettineet, ettei haittaa, jos kirja on paksu. Kirjan lopulliseksi mitoiksi muodostui 22,8 cm x 20,5 cm x 2,5 cm, eli se on hieman suurempi kuin American Photographs -kirja.

6. Aukeamakuvia Walker Evansin kirjasta American Photographs (Evans, W., 1938)

Sommittelu, taitto ja kuvat

Tekstipalsta

Kokeilin erilaisia palstavaihtoehtoja päättämälleni sivukoolle ja nopeasti alkoi tuntua, että yhden palstan taitto olisi järkevä. Palstan ympärille jäisivät ilmavat marginaalit, jotka rauhoittaisivat sivun tunnelmaa.

Palstan leveyteen vaikutti kirjaintyyppin koko ja siitä seuraava merkkimäärä rivillä. Rivin ihanteelliseksi pituudeksi on määritelty 55-60 merkkiä. Yli 60 merkin rivipituuksilla luettavuus alkaa huonontua ja ylärajana rivin merkkimäärälle pidetään 90 merkkiä (Itkonen 2007, 83-85).

Marginaalit

Päädyin asettelemaan tekstipalstat symmetrisesti aukeamalle klassisen vaikutelman aikaansaamiseksi. Alamarginaali on suurempi kuin ylämarginaali, jottei teksti tuntuisi valuvan pois sivun alareunasta (Müller-Brockmann, J. 2007, 51). Ulkomarginaalin tein erityisen leveäksi, jotta kirjasta voisi pitää mukavasti kiinni ilman, että sormet peittävät tekstiä.

Hyvin suhteutettu marginaali voi tehdä lukemisesta huomattavasti miellyttävämpää. Liian kapeat marginaalit johtavat ylitäyteen sivuun. Liian leveistä marginaaleista saattaa taas tulla vaikutelma, että vähästä tekstimäärästä on haluttu venyttää tarpeettoman pitkä lopputulos. Marginaalien (ulko, sisä, ylä ja ala) tulisi leveydeltään olla erilaiset, jotta kokonaisuudesta ei tulisi tympeää (Müller-Brockmann, J. 2007, 39-41).

Palstan kooksi muodostui 16x11,8 cm ja marginaalien koot ovat: ylämarginaali 2,6cm, alamarginaali 3,3cm, ulkomarginaali 4,8cm ja sisämarginaali 3,4cm.

Uuden elämän rakennusaineekset

Tie, sähkö, tekniikka, raha
Kun alamme lähestyä nykyaikaa Kultiman historian aikajanalla, herää kiinnostava kysymys: milloin ja minkä ansiosta kylän elämä alkoi muuttua ratkaisevasti niin sanotusti nykyaikaiseksi?

Ratkaiseva käänne Kultiman elämänmenossa tapahtui vuonna 1968, kun peninkulmainen tie rakennettiin kylään jokiväylän varresta, Neljäntuultentietä Kuttasen kohdalta. Tien merkitys moninkertaistui, kun sitä alettiin aurata talvisin 1970-luvun alussa. Heti tien valmistuttua Palojärven vanha isäntä, Tuomma (Erkunanpoika), osti ensimmäisenä auton. Poromiehetän ovat aina oivaltaneet, että uudet ja nopeat kulkuvälineet sekä liikennepalvelut ovat tärkeitä tekijöitä elämisen ja työn helpottamisessa.

Tie tuli kuuskymmentä kabeksan. Mie justiin sain ajokortin ja isä osti auton.

Erämaakylää ei sanan varsinaisessa merkityksessä enää ollut, kun yhteydet ulkomaailmaan paranivat. Yhtä tärkeä merkitys kyläläisten elämänmuodolle oli myös sillä, että kymmenen vuotta myöhemmin sähköt vedettiin kylään:

*Se oli valtava ejistys, laitoin jääkaapit, pakastimet, elämä muuttu kokon-
haan uuvveksi. Se oli valtava, sähköt pittää jokkaisessa (talossa) sytyttää,
sähköt yhtä aikaa (kun sähkö kytkettiin verkkoon).*

Puhelimella oli voitu pitää yhteyksiä aiemminkin. Ensimmäinen "valtionpuhelin" kytkettiin Palojärven taloon vuonna 1960. Sitten se siirrettiin Leppäjärven kanta-
taloon 1960-luvun puolivälissä. *Koko kylä kävi siellä soittelemassa.*

Omat kaupattavat tuotteet, kuten poronlihat ja taljat, marjat sekä käsityöt, oli nyt helpompi saada kaupallisille markkinoille. Kauppa-autokin kävi kylässä jon-
kin aikaa 1970-luvun puolivälissä ja kaupallisten elintarvikkeiden käyttö yleistyi,
kuten muisteltiin:

*Se on sillo ko tämä tie tuli ja kauppa-auto alako täällä kulkemhaan ja pää-
si useammasti kauphaanki.Kouluautossaki sitä on kulujettu paljon (kaup-
paan). Sieltä saapi makkaröitä, kaupan ruuat, maijot, jukurtit, viili ja kaikki.*

Lasten koulunkäyntikin alkoi helpottua: enää ei tarvinnut asua kouluasuntolassa
viikkotolkulla, vaan 1970-luvun loppupuolelta alkaen lapset pääsivät päivittäin
koulukyydissä kouluun ja takaisin. Koulutaksi aloitti liikenteen vuonna 1978.

Kultiman kylän talot olivat sotien jälkeen jakaantuneet tavallaan kahteen sel-
keään talousmuotoon, talolisiin ja porotiloihin, vaikkakin talollisilla oli omiin
tarpeisiin hyötyporojakin ja porotilallisilla puolestaan lehmäkarjaa. Karjanpidon
loputtua ja uusien elämää helpottavien uutuuksien saavuttaessa kylän tämä ti-
lanne muuttui. Porotaloilla poronhoito ja siihen kuuluvat liittännäiselinkeinot,
kuten käsityöammatit, tehostuivat, ja tähän vaikuttivat osaltaan porotalojen tun-
turisaamelaiset miniät. Palojärven ja Väitalon porotilat työllistivät perheiden
vanhimpien poikien, Antti Siilasjoen ja Tuomas Väitalon, perheet. Antti ja In-
keri Siilasjoki rakensivat vuonna 1980 itselleen porotilan, jolloin toiseksi nuorin
poika, Erkki, jäi asumaan kantatilalle. Vaikka hänelläkin oli poroja merkissä, ei
hän varsinaisesti toiminut poromiehenä, vaan teki palkallisena erilaisia töitä ky-
län ulkopuolella. Palojärven toiseksi vanhin poika, Tuomas Salomon Palojärvi, jäi
"osa-aikaiseksi" poromieheksi, vaikka hankki rajamiehenä palkallisen ammatin.
Tähän vaikutti se, että 1970-luvun puolivälissä oli erittäin huonoja porovuosia,
jolloin kylän poromäärä romahti ja sen seurauksena muuten Iisko Väitalo
pestautui Grönlantiin porohommiin, kuten aiemmin todettiin. Täyspäiväiseksi
poromiehiksi jäivät ainoastaan Tuomas Palojärvi vanhempi ja hänen vanhin poi-
kansa Antti sekä Väitalosta isä Fransin lisäksi poika Tuomas. Tuomas Palojärven
vaimo muisteli miehensä lähtöä rajamieheksi:

*Tuskinpa Tuomaskaa ois lähteny rajalle, mutta sen isä oli kovana, että ei niin
monta poikaa pysty pitämään poroissa. Se oli välillä ihan pois porohommis-
ta, mutta sitte tietenk, kun menimmä naimishiin ja minullaki oli poroja,
niin se alako innostumhaan sitte.*

Lähde- ja viiteluettelot

Lähde- ja viiteluetteloille suunnittelin erilaisen taiton, jotta ne erottuisivat varsinaisesta tekstistä. Sommittelin ne kaksipalstaisiksi ja käytin niissä pienempää tekstin pistekokoa. Luettelot eivät ole yhtä tärkeitä kuin varsinainen teksti. Se voidaan osoittaa pienemmällä pistekoolla (Itkonen 2007, 125).

Sanasto

Kirjaan tuli myös sanasto selittämään kirjassa tiuhahkoon esiintyviä Peräpohjolan murre sanoja. Päätimme Jukan kanssa sijoittaa sanaston kirjan toiseksi viimeiseksi osaksi. Sanaston jälkeen tulee vielä yksi sivu, jolla kerrotaan Jukasta ja siinä on myös kuva hänestä yhdeltä hänen kenttätö-reissultaan vuodelta 1984. Halusimme sijoittaa sanaston mahdollisimman helposti löydettäväksi, jotta lukija voi lu-kiessaan kirjaa vaivattomasti tarkistaa murre sanojen merki-tyksiä. Emme halunneet, että sanasto tulisi ennen lähde- ja viiteluetteloita, koska se olisi voinut olla silloin vaikeammin löydettävissä.

Sanastossa on kaksi palstaa. Vasemman puoleiselle on merkitty murre sanat kursivilla ja oikealla puolella ovat sanojen selitykset normaalilla antikvalla (Mitchell, M. & Wightman, S., 2005, 192). Pistekoko on sama kuin leipätekstissä, mutta sanaston erottaa helposti ulkonäöltään kirjan varsinaisista tekstisivuista.

Viitteet

1. SKES II 1958, 235

2. Jarvenpa- Brumbach 2006. Teos on arvioitu uscissa alan julkaisuissa, kuten American Anthropologist 2007, Arctic 2006, Polar Record 2007.

3. Tässä kappaleessa ei ole tarkasteltu yleisteo- sia, joissa on käsitelty lapinkylä, kuten Ikonen II 1948, 246-294

4. Schefferus (1674)1979, 46-47

5. Paulaharju 2009 (1921); Paulaharju 1962 (1922); Paulaharju 1963 (1923); Paulaharju 1965 (1927); Paulaharju 1953 (1939)

6. Tanner 1929; Susiluoto 2000

7. Nickul 1948

8. Peltö 1962

9. Ingold 1972

10. Pennanen 2000

11. Tegengren 1952

12. Oinonen 1947

13. Oinonen 1964

14. Linkola 1972; Lenstra 1998; Heikkinen 2002, Näkkäläjärvi 2013

15. Ks. metodista lähemmin: Jarvenpa-Brum- bach 2006, 14-18; Jarvenpa-Brumbach 1995, 52- 75; Spector 1983, 82-83.

16. Antti Palojärvi muutti sukunimekseen Si- lasjoen vuonna 1961, koska Enontekiöllä oli usci- ta Antti Palojärviä, ks. myös Linkola 1972, 306.

17. KA L2 7/46-71, toimitus 174

18. Enontekiöläisiä, joissa harjoitettiin kar- janhoitoa, on pidetty lantalaistiloina, vaikka su- vussa on naisväen puolelta ollut saamelaitakin verta.

19. Tuominen 2000,132. Suvun historia ulot- tuu kauas etelään, Johanneksen isoiän isä, Eric Pehrinpoika Kyrö, oli syntynyt Kittilän Raattamavaarassa vuonna 1725. Hän muutti Kuttaseen vuonna 1751 mentyään naimisiin leskivaimo Margareta Claesintytären kanssa. Viimeisen lapsen syntymän jälkeen sukunimi Kyrö muuttui Raattamaksi ilmeisesti aiemman syntymäpaikan mukaan. Suvun pirkkalaisten kantaisän juuret ulottuvat taas Pellon jousive- roluttelun mukaan 1500-luvulle ja edelleen joko Hämeen Kyröön tai Pohjanmaalle, peri- mätiedon mukaan Kalajoelle.

20. Tuominen 2000, 133

21. Tuominen 2000, 134

22. Kruunutila oli valtion maalle perustettu mautila, joka oli kruunun pysyvää omaisuutta, mutta johon sitä viljelevä talonpoika sai käyttö- oikeuden. Vuoden 1785 asetuksen mukaan ta- lonpojan oikeus kruunutilaan turvattiin niin, että hän ja hänen lapsensa saivat tilaansa vakaan ja pysyvän hallinto-oikeuden.Tilan pitäjälle myönnettiin perinnöksi osto-oikeus, toisin sa- noen oikeus tilan ostoon maksamalla kolmen vuoden vero. (Wikipedia)

korvakota

korvamerkki
kuivaliha

kuivalihakeitto

kuntura

kupparo
Kuttainen
kveeni

kylvää
laavu

lannankarja
lannanmaa
lantalainen
lapinkylä

lautanen
lehmänloori

lehtimato
leikata
liekkapuut

liekkopuu

kaksi paria puoliympyräistä puista kotakorvaa on yhdistetty ylhäältä toisiinsa pitkähköllä savupuulla. Tämän rungon varaan on aseteltu pystyyn puuriukuja, ruoteita, joiden päälle pingoitetaan laavukankaat. poron korviin leikatut merkit alkutalvesta teurastetun poron (lehmän) suolattu liha, joka on kuivattu kevättalvella ulkona ryynivelli, kuivalihasuikaleita haudutetaan padassa ja keittoon lisätään riisiryynejä ja joskus myös perunoita poron jalasta saatu jännekimppu, josta tehdään suoniankaa kalapulla nykyisin Kuttasen kylä Norjaan 1800-luvulla muuttaneen suomalaisen jälkeläinen istuttaa perunaa, kaloja kartiomainen, riukurungon varaan louteilla, kankailla, peitetty umpinainen asumus, jossa tulisija keskellä lehmäkarja suomalaisasutus suomalainen Lapissa oleva kylä, joka voi olla saamelainen, suomalainen tai sekakylä verkon koho lehmän hinkalon seinän vieressä oleva ränni, johon lanta työnnettiin päivittäin tunturimittari-perhosen toukka, joka syö koivunlehtiä tehdä poromerkki poron korvaan pystytikit, jotka tukevat haarapuuta, johon riekon ansalenkki on kiinnitetty kolmijalkainen hakkuupölkky

Sivunumerointi

Sivunumerointi tulee sijoittaa sekä esteettisesti että toiminnallisesti tyydyttävästi, hyvin suhteutettuna tekstipalstan ja marginaalien kokoihin ja asetteluihin (Müller-Brockmann, J. 2007, 42). Sijoitin sivunumeron tekstipalstan alle, sen ulkoreunaan, jotta se näkyisi helposti kirjaa selattaessa. Palstan alle keskelle tai sisäreunaan sijoitettu sivunumero olisi tehnyt selaamisesta hankalampaa. Sivunumerot ovat samaa pistekokoa ja kirjasintyyppiä kuin leipäteksti.

Kuvat

Kuvat tulisi sijoittaa niihin liittyvän tekstin jälkeen, jotta lukija ymmärtää niiden merkityksen. (Haslam, A., 2006, 144) Sommittelun lähtökohtana oli, että kuvat ovat omilla sivuillaan, eivät tekstiin upotettuina. Ajatuksena tälle ratkaisulle oli, että tekstin ja kuvien jakaminen omille sivuilleen selkeyttäisi lukukokemusta ja johtaisi rauhalliseen yleisvaikutelmaan sommitelmassa. Lisäksi olisi ollut hankalaa sovittaa sivuille sekä suuri kuva että suuren kirjainkoon tekstiä. Seurauksena olisivat olleet epämääräiset lyhyet tekstiosuudet ja orporivit. Kuviin tulisi myös kuvatekstit joko samalle sivulle kuvien yhteyteen tai viereiselle sivulle.

Pohdimme myös mahdollisuutta tehdä kuvista erillinen osa kirjaan, jolloin tässä osassa voisi käyttää valokuville parhaiten soveltuvaa valkaistua kiiltävää paperia (Mitchell, M. & Wightman, S., 2005, 288). Oli kuitenkin lukukokemuksen kannalta tärkeämpää saada valokuvat tekstin yhteyteen, joten hylkäsimme ajatuksen erillisestä kuvaosuudesta.

Oli haastavaa saada taitto toimimaan niin, että kuvat tulivat tekstin sisältöön nähden oikeaan kohtaan, mutta loppujen lopuksi sain kaikki aseteltua hyvään järjestykseen.

Kokeilin erilaisia sommitteluvaihtoehtoja valokuville. Päädyin asettelemaan kuvia kolmella eri tavalla: ilman marginaalia, marginaalilla sekä koko aukeaman kuviksi. Koko aukeaman kuvat olivat Sanna-Reetan ajatus. Asiaa oltiin kyllä mietitty Jukan kanssa, mutta en ollut kuitenkaan aluksi laittanut sellaisia kirjaan. Kun näytin Sanna-Reetalle taittoa, jossa niitä ei ollut, oli hän sitä mieltä, että ne voisivat tuoda kaivattua vaihtelua kirjan dynamiikkaan. Valitsimme Jukan kanssa 3 sisällöltään tärkeää ja visuaalisesti vahvaa kuvaa, jotka päättyivät aukeamakuviksi.

Jukan valokuvat olivat joko paperikuvia, digikuvia tai dioja. Skannasin paperikuvat ja diat, jonka jälkeen rajasin ne. Muokkasin Photoshopissa mustavalkotasoja ja värikyläisyyttä niin, että kuvista tuli tyyliltään yhdenmukaiset ja värit toistuivat sopivasti.

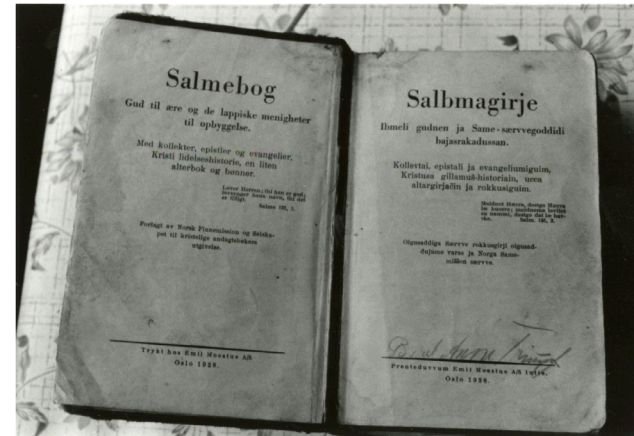
Gridi

En käyttänyt gridiä kirjan taitossa. Syy tähän oli, että taitto tulisi olemaan niin yksinkertainen, ettei gridiä tarvittaisi. Sivut tulisivat sisältämään yhden palstan, joka olisi samanlainen kaikilla sivuilla, paitsi uuden luvun alussa, jossa luvun vaihtoa selkeyttämään palstan ylämarginaali olisi huomattavasti suurempi kuin muilla sivuilla.

Monimutkaisempi taitto, joka olisi vaatinut gridiä, olisi minusta tämän kirjan kohdalla ollut enemmän haitta kuin hyöty.

Tässä kirjassa on kaksi elementtiä: teksti, jonka pilkkominen erilaisille palstoille tai laatikoihin olisi vain tehnyt yksinkertaisesta asiasta turhaan monimutkaisen. Jos esimerkiksi haastateltujen sitaatit olisi taitettu muusta tekstistä erilliseksi palstoiksi tai tekstilaatikoihin, olisi tämä vain tuonut turhia katkoksia lukemiseen ja tehnyt siitä hankalampaa. Toinen elementti, kuvat ja kartat ei myöskään tarvinnut gridiä. Kuvat aseteltaisiin sivulle mahdollisimman suuriksi, jotta ne olisivat lukijalle miellyttäviä katsella.

Kuvissa ei myöskään ole selkeää hierarkista tärkeysjärjestystä, minkä vuoksi ne olisi pitänyt esittää eri kokoisina riippuen niiden tärkeydestä suhteessa kirjan aiheeseen kuten kuvien taittoa gridissä selitetään kirjassa *Grid Systems in Graphic Design* (Müller-Brockmann, J., 2007, 13). Kuvien asettelu sivuille ei siis noudattanut hierarkista systeemiä, vaan vaihtelu kuvien esittämistavassa perustui taiton monipuolistamiseen. Osa kuvista on aseteltu sivun reunasta reunaan, ilman marginaalia ja osa marginaalilla, jotta taittoon saataisiin rytmiä. Pystyformaatin kuvat ovat leveydeltään yhtä suuria kuin tekstipalstan leveys. Halusin tällä ratkaisulla luoda harmoniaa tekstipalstan ja kuvien välille. Kuvan hierarkiseen tärkeyteen perustui kuitenkin yksi ratkaisu taitossa: kokoaukeaman kuvat, jotka erottuvat muista kuvista selkeästi.

39. Piri-Hannin signecrama psalmikirja, josta Eeli ammensi uskonnollista tietoa.

38. (vierreinen sivu) Kodin parantamisvälincisiin kuului vanhastaan naisten vyöllisten *nallukoan* pää, neulakodan messinkinen nivel, josta riippuivat sakset, sormustin ja avaimet. Messinkinivelen kärki lämmitettiin niin kuumaksi, että kihahiti, ja sillä paineltiin paiscita, kipukohtia ja jopa särkevää ham-
masta. Angiinassa paineltiin neclurisoja.

Voitiin käyttää myös muitakin "taikakaluja" yleissairauksiin. Poron *konttiluun* eli säärikuun päässä oleva "luunsiru", jossa oli kiinni jänne, irroitettiin, ja jänne kiedottiin "märkänä" eli tuoreeltaan sairaan käteen. Jos potilas oli nainen, käytettiin uroksen konttiluuta, miehen kohdalla taas naaraan konttiluuta.

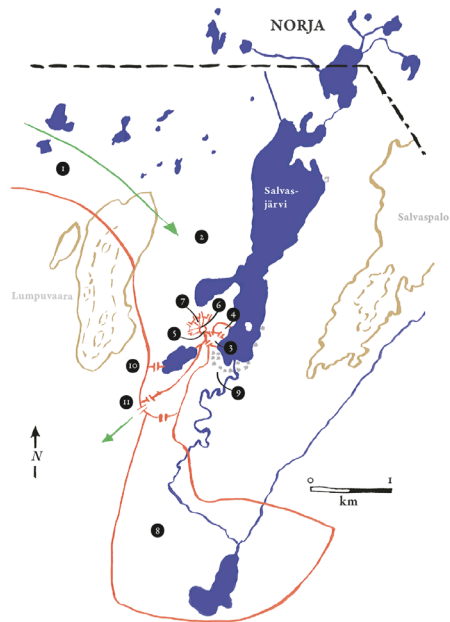
Suopursusta valmistettiin yskänlääkettä. Kasvia liotettiin kuumassa vedessä ja liemen sulatettiin kuusen pihkaa. Liemellä kurlattiin kurkkua.

88. Nuoret poromiehät ovat kokoontuneet moottoripyörineen Salvasjärven kesämerkitykseen 1980-luvun alussa.

89. Tuomas Palojärvi seuraa kotonaan pannoitettujen porojen liikkeitä gps-laitteella vuonna 2011. Tuskinpa Albert Einstein pystyi aikoinaan kuvittelemaan, että hänen suhteellisuusteoriaansa ansiosta poromiehät äärimmäisessä pohjolassa käyttävät tärkeänä työkalunaan satelliittipaikanninta.

91. Salvasjärven erotuskaarte ja kesätuvat vuonna 2013.

1. Porot tuodaan sisään tuloveräjästä, joka on Tuolvanen-tunturin pohjoispuolella, viisi kilometriä itään
2. Suihtoaita/ensimmäinen syöttöaita
3. Ensimmäinen vasikoiden merkintäaita, halkaisija 100 m
4. Vasikoiden toinen merkintäaita, halkaisija 100 m
5. Erotusaita, halkaisija 60 m, josta syksyn erotuksissa porot lasketaan vähän kerrallaan kirnuun.
6. Kirnu, halkaisija 8 m (musta piste), josta porot yksitellen lasketaan ja valitaan teuraiksi.
7. Kontturit, kylien omat aitaukset erotettuja poroja varten
8. Toinen syöttöaita, jossa porovaatimet löytävät vasikkansa merkinnän jälkeen (ennen 2010-lukua). Alusen läpi juoksee joki, koska vesi on tärkeä, jotta porot eivät nähtyisi janoon.
9. Poromiesten kesätuvat, joista merkitty Erkuna Palojärven ensimmäinen rakennus
10. Toppari ja portti
11. Portti, josta porot lasketaan nykyään ulos heti merkinnän jälkeen.

92. Salvasjärven erotuspaikan eri aidat näkyvät selvästi ilmaperspektiivistä.

10. Aukeaman vasemmalla sivulla on kartta Salvasjärven erotuskaarteesta ja oikealla sivulla ilmakeku samasta kaarteesta.

11. Kokoaukeamakuva matkamuistomyymälästä.

Typografia

Leipäteksti

Jukka tuumi, että kirjalla saattaa olla monia vanhempia lukijoita, ja toivoi siksi isoa kirjainkokoa leipätekstille.

Kirjasintyyppejä miettiessä oli selvää, että leipätekstin pitäisi olla päätteellinen, jotta lukeminen olisi vaivatonta ja miellyttävää. Mietin, että olisi mukavaa saada jokin erikoinen kirjasintyyppi, mutta katseltuani eri vaihtoehtoja, tulikin sellainen olo, että Garamond Premier Pro sopisi hyvin kokonaisuuteen.

Claude Garamond suunnitteli klassisen Garamond-kirjasintyyppin vuonna 1535 ja myöhemmin sitä parantelivat Robert Granjon ja Cristoph van Dyk. Kirjasintyyppin korkea taso, harmonisuus ja selkeys tekevät siitä helposti luettavan (Müller-Brockmann, J. 2007, 19-21).

Tämä historiallisuus sopi mielestäni hyvin Kultiman kylän tarinaan, joka kerrotaan kirjassa sen syntypäivistä lähtien 1850-luvulta. Halusin, että kirjasintyyppi ilmaisisi näitä vanhoja aikoja ja historiaa. Garamondin ollessa historiallinen klassinen kirjasintyyppi sopi se hyvin käytettäväksi. Aluksi valinta tuntui jollain tavalla lattealta, mutta Garamond Premier Pro loi juuri sellaista perinteistä uskottavuutta tunnelmaan, jota halusin kirjan viestivän. Tyylielimmät ja modernimmat vaihtoehdot, kuten Warnock, jota myös kokeilin leipätekstin kirjasintyypiksi, veivät mielestäni tunnelmaa pois tieteen ja historian tutkimuksen konteksteista.

Vaikka oli lyhykäinen päivä, niin koitimma kaikki (so) panna sinne net, bakata risuja ja tehhä kaarteet niistä.

Kun sivakkaladur olivat valmiit, palattiin kotiin, Kulimaan. Sen jälkeen käytiin aluksi vain pyryilmojen jälkeen tarkastamassa, olivatko kaarteet pysyneet kunnossa. Säännöllinen jokaviikkoinen pyynti alkoi vasta joulun jälkeen, kun syksyn pakolliset työt, kuten puiden, heinien ja jäkälän ajo metsästä kotiin, oli saatu tehdyksi. Pyyntiä kesti aina maaliskuun loppuun ja ylikin. Ei ollut väliä sillä, miten pitkään pyyntiaika kantoi, vaan sillä, kuinka kauan kauppiaat ostivat riekkoja.

Kultiman kylän poikien oli täytynyt jo pienestä pitäen oppia ankaraa metsäelämää, joka kuului riekonpyyntiin, ja tästä oli jäänyt heille vahvat muistikuvat:

Elämän työtä piti alkaa tehhä alle kymmenvuotiaana, riekkoja pyytämässä tuolla tunturissa. Jussan kanssa, joka kymmenen vuotta vanhempi. Mukavaa se oli poikasena, mutta kyllä se joskus oli kylymääki. Piti puhallella vähän nyrkkiin, kun niitä (ansalankoja) avokäsin joutu virittämään pakkasella ja siellä oli viima. Turvekoassa olttiin viikko aina. Ku tulttiin koal-le, oli hakattava iltapuut liekkopuun päällä (kolmijalkainen hakkuupuus) ja hakattava avanto vettä varten. Kävviä, leipää, voita ja suolakallaa, siikaa, joskus vähä libbaaki. Ei syöty riekkoja. Saimma riekkoja viljasti. Toimima isälle (lauantaina), että saipi myyvä, että saattiin leipärahkaa. Ja sitten lähimmä taas pyhäiltana. Pyynti alko ku lumi tuli ja kesti maaliskuuhun. Yöreissu kotona. Nykyvään lapsi ei osaa laavua tehhä eikä istua siellä, miten pittää olla.

Riekkokaarten teko oli taitoa kysyvää hommaa. Kun sopiva *ruto*, risukko, löydettiin, taiteltiin koivuista risuja ja työnnettiin niitä vinottain aidaksiksi hankeen niin, että tyvipuoli ei pistänyt ansaan päin, vaan sen sijaan larvus. Tyven ympärillä paineltiin lumi tiukka, jotta se kovettui pakkasella.

Ansa-aukon molemmille puolille tehtiin kaareaitaa parisen metriä. Kaarretta voitiin myös jatkaa puolelle tai toiselle niin, että aukkoja tuli useita koko kaarteeseen:

81

12. Sitaatit- ja normaali leipätekstimuotoilu kirjassa.

Warnock on Robert Slimbachin vuonna 1997 suunnittelema nykyaikainen ja tyylliltään klassinen kirjasintyyppi ([www-images.adobe.com/content/dam/acom/en/products/type/pdfs/WarnockPro.pdf](http://www.images.adobe.com/content/dam/acom/en/products/type/pdfs/WarnockPro.pdf)). Se on tämän opinnäytetyön leipätekstin kirjasintyyppi.

Garamondin Premier Pron valintaa helpotti tieto sen laadukkuudesta ja siitä, että siihen sisältyi tarvittava määrä leikkauksia ja myös sen kursiivi ja kapiteelit näyttivät hyviltä. Iso osa kirjan leipätekstistä on sitaatteja Kultiman kyläläisten haastatteluista. Siksi oli tärkeää, että kursiivi olisi tyylikäs ja helposti luettava. Sitaatit erotettiin muusta tekstistä kursiivin lisäksi kappaleen sisennyksellä.

Pistekoko ja riviväli

Tein erilaisia testitaittoja eri pistekoolta ja rivivälillä ja hioin myös palstan leveyttä. Tulostin vaihtoehtoja paperille, joita katselin itsekseni ja myös Sanniksen kanssa, jotta löytyisi toimiva lopputulos. Pistekoko pyöri 11 ja 12 ympärillä, joka tuntui myös Jukan mielestä riittävän isolta koolta.

Sopiva riviväljyys voi helpottaa lukemista ja houkutella lukemaan. Jos rivit ovat pitkiä tarvitaan suurempaa riviväliä oikealla rivillä pysymiseksi. Yleensä leipätekstissä käytetään riviväliä, joka on 1-4 pistettä suurempi kuin kirjainkoko. Myös marginaalit vaikuttavat riviväliin. Leveät marginaalit vaativat suuremman rivivälin, jotta rivit näyttävät pysyvän yhdessä (Itkonen 2007, 83-85).

Palstan rivit olivat pitkäkököjä ja marginaalit leveät, joten päädyin väljään rivivälitykseen. Leipätekstin kooksi valitsin lopulta 11pt ja riviväliksi 14pt.

Otsikot

Kirjassa on monta otsikkotasoa. Eräässä osassa väliotsikkotasoa on jopa 4. Tämä oli haaste, koska yleisesti järkevänä väliotsikkotasomääränä pidetään enintään kolmea tasoa. Yli kolmen väliotsikkotason käyttö ei enää hahmotu lukijalle. Otsikkohierarkiaa voi selventää tekemällä alimmasta tasosta palstan sisäisen (Itkonen 2007, 101).

Sisensin alimman väliotsikkotason ja lisäksi siinä on katkoalleviivaus, joka oli Jukan idea ja toimii minusta hyvin.

Toiseksi alin väliotsikkotaso on alleviivattu, muttei sisennetty. Alimmat väliotsikkotasot ovat samaa pistekokoa kuin leipäteksti. Seuraava väliotsikkotaso on lihavoitu ja myös samaa kokoa kuin leipäteksti. Väliotsikon jälkeen ei tule tyhjää riviä, koska lihavointi riittää erottamaan sen leipätekstistä (Müller-Brockmann, J. 2007, 47).

Ylin väliotsikko on 3 pistettä suurempaa pistekokoa kuin alemmat väliotsikot ja sen jälkeen alla on tyhjä rivi.

Pääotsikko, joka on uuden luvun alussa on pistekokoa 17, numeroitu ja puolilihavoitu. Sen alla on kaksi tyhjää riviä.

2.

Kultima Suomen lapinkylien tutkimusperheessä³

Jo varhain matkajia ja tutkijoita oli alkanut kiinnostaa Lapinmaan asukkaat, joiden elinkeinot, tavat, uskonto ja ylipäätään elämänmuoto näyttivät hehkuvan eksoottisuutta. Kirjoituksissa ei kuitenkaan paneuduttu tarkemmin kuvailemaan yksittäisiä kyläyhteisöjä, vaan paikallisten kirkonmiesten toimiessa tietolähteenä voitiin luetella eri lapinmaiden kylien nimiä, kuten Johannes Schefferus teki teoksessaan Lapponia vuonna 1674. Näitä kyliä oli Tornion Lapissa kahdeksan: Tinkavaara, Siggevaara, Rounala, Peltöjärvi, Koutokeino, Aviovaara, Teno-Utsjoki ja Suontavaara, jonka alueella nykyinen Kultima sijaitsee. Kylät koostuivat "savuista", perheistä, joilla oli omat nautinta-alueensa kalavesineen ja porolaidunsekä riistamaineen.⁴

1800-luvun alkupuolen ensimmäiset merkittävät lapinmatkajamme A. J. Sjögren ja Elias Lönnrot näyttivät suunnan 1900-luvun kansa- ja kielitieteilijöiden keruumatkoille Lappiin, vaikka he eivät olleetkaan varsinaisia kylätutkijoita. Ensimmäinen ja ehkä merkittävin Lapin perinteen kerääjä, dokumentoija ja kirjailija oli Samuli Paulaharju.

Selviytyminen ankan luonnon otteessa

Lapinkylän elämä, selviytyminen erämaan keskellä vaativissa luonnonolosuhteissa, on kokonaisuus, joka rakentuu lukuisista yksityiskohdista. Ne muodostavat luonnon vuosikierrossa ikään kuin toisiinsa nivoutuen pelikentän. Minkälaiseksi tämä kenttä oli sitten osa osaltaan rakentunut sadan vuoden aikana kylän perustamisen jälkeen?

Eelin poikien muistelukset kertovat monipuolisesta työnteosta ja elämisestä, joiden avulla talven selkä pystyttiin taitamaan. Ne antavat myös viitteellisen kuvan siitä, miten ensimmäisen asukkaan perhe pärjasi 1800-luvulla. Tuolloinhan perheen vanhempien elämää koettelivat elannon hankkimisen ohessa myös lasten menetykset luonnon tuimassa otteessa.

Eeli oli ostanut Kallan perintötilan velkarahalla, mitä räsistusta hieman helpotti Kallalle ja Luisalle kirjattu ”syytinkisopimus”, jota kuvaa seuraava:

(Eeli) Osti talon velaksi ja makso vähitellen. Sillä oli net kuitit. Oli hyvin tarkka kuittien subtheen. Teetti Kallalle talon, se kuuluu hinhnaan ja navet-tarakennukset. Saivat pittää yhtä lehmää ja vainionkin anto niille käyttöön.

Koska Kallalta ostettu tila oli varsin suuri, oli siitä maksettava vero melkoinen rasitus talolle, kun *puhasta rahhaa* ei liiemmalta ollut. Niinpä Eeli joutui tekemään valtiolle verovastikkeeksi omin kustannuksin maantietä Palojoensuusta Muotkajärvelle. Matkaa oli pari kilometriä, jonka tekoon tarvittiin yksi hevosmies ja useampia lapiomiehiä. Tätä Eelin muistellaan harmitelleen: *Eeli ruukas sanoa: veroja valtio otti, mutta ei antanu kyllä sormitukkookkaan.*

Omavarais- ja luontaistalous muodostivat toimeentulon perustan. Vaihtokauppa ja väärtsuhteet tukivat perustaloutta. Rahallisia ansioita oli hankittava monenlaisin keinoin kuten rahdinajolla ja renkityöllä.

Karja ja muut luonnonantimet, omavaraisalouden perusta

Kuten jo talouskatselmuskirjat kertoivat 1800-luvulta, Johannes Kultiman perustilan omavaraisuus rakentui ennen kaikkea lehmäkarjan pitoon. Talollahan oli tuolloin peräti kahdeksan lehmää, sonni ja kaksi vasikkaa sekä 13 lammasta.

51

myös kokonaisena. Uuniruokaa olivat myös *kupparat*. Mitä tahansa kalaa, tosin keväällä ennen kaikkea haukea, jauhettiin. Massaan sekoitettiin suolaa ja sidonta-aineksi korppujauhoja. Taikinasta tehdyt pullat kypsytettiin sitten uunissa.

Ansapyynti: ruan jatkoa ja rahhaa

Kalastuksen lisäksi Kultiman väki sai metsäelävistä välillä tärkeäkin lisuketta ruokapuolelle, mutta myös tuotteita vaihtokauppaan ja rahaakin. Leppäjärvien nuorelle miesväelle ansapyynti tarjosi mielenkiintoista ja jännittävää puuhaa, joskin se oli välillä hyvinkin rankkaa.

Lintujen pyyntiä keväällä ja syksyllä

Loppupalvesta, kevään koittaessa, ruokatarpeet olivat tiukassa, kuten aiemmin on todettu. Yritettiin saada luonnosta eri konsteilla leivän jatketta. *Pulmukainen saatto olla tärkeä, koska sitä kututhiin pikkuriekoksi*. Ennen sotia pikkulintua pyydettiin lautaan kiinnitetyillä ansalangoilla. Laudalla oli jyvää, joita pulmuset tulivat syömään ja takertuivat ansalengkeihin. Pulmusista tehtiin keittoa. Keväällä pyydettiin vesilintuja, hanhia, alleja ja kaikkia siivekkäitä. Niiden pyynti alkoi vapun tienoilla ja kesti niin kauan, kun poroilla pystyttiin hangella liikkumaan – parisen viikkoa. Pyyntireissuja voitiin tehdä pitkienkin matkojen päässä oleville soille ja järville. Hanhia pyydettiin raudoilla, jotka olivat pieniä, kaksipuoleisia ja samanmallisia kuin saukonraudat, mutta myös ansoilla. *Ansa on laitettu semmos-been puuhun, viritetty sinne kalioitten ympäri*. Ansat olivat samanlaisia lenkkejä, mitä tehtiin riekolle, ja kaarrettakin eli seinää oli ansan kummallakin puolella pienen matkaa. Keväinen pyynti loppui 1950-luvulla, kun se kiellettiin lailla. Vesilinnut valmistettiin ruuaksi hyvin yksinkertaisella tavalla: ne haudutettiin kypsiksi padassa, jossa oli pieni määrä suolavettä.

Syksyisin vesilintujen pyynti oli vähäistä, mutta sen sijaan metsoja pyydettiin ansoilla hiekkatievoilta, harjuilta, mihin ne laskeutuivat syömään hietaa. *Meton kokko (ansa) on semmonen bakolajä, männyistä oksia bakattiin ja tehty semmonen keko, semmonen kota ja reikä läpi (läpikulku)*. Sisälle viritettiin samanlainen haarukkapuu kuin riekollekin ja siihen kiinnitettiin *punottu kahenkertanen lanka, että se kestää, poikkipuusi siinä (aukon yläpuolella, mihin haarukkapuu tukeutuu) ja sitte viritetty se ansa siibe*. *Hietapaikkaan paljo tehty. Metto mennee siihen syksyllä.*

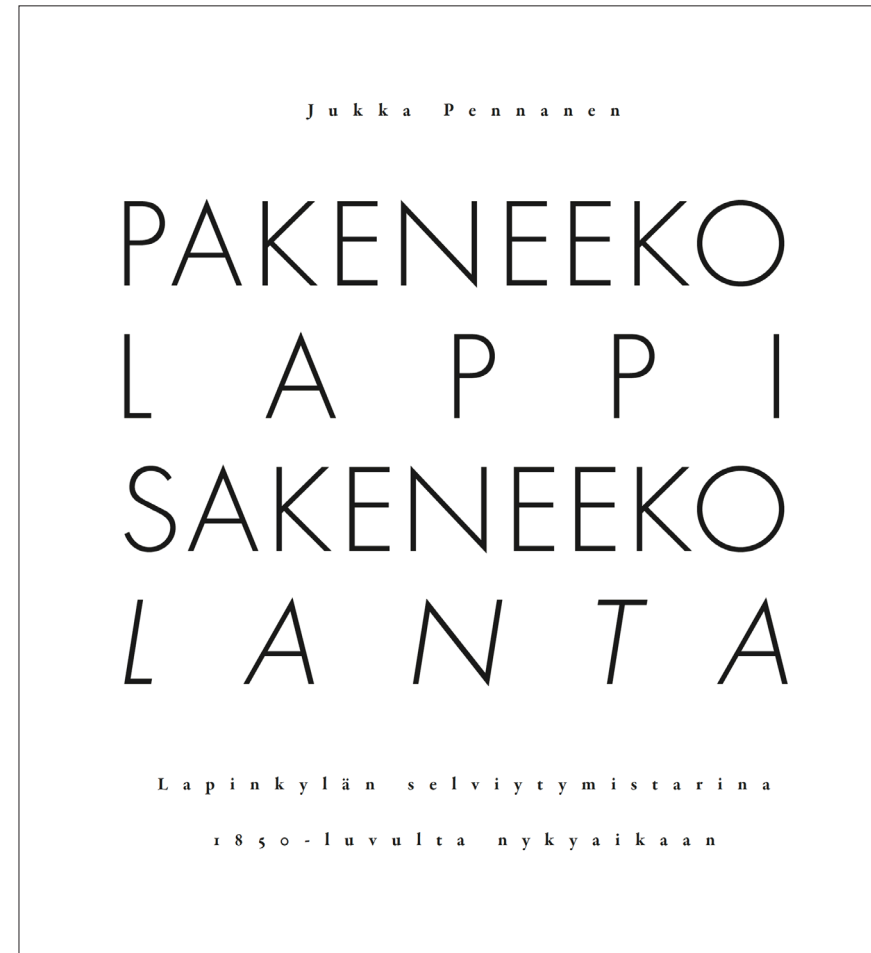
75

Kannen ja nimiön typografia

Kannessa ja nimiössä on käytössä päätteetön kirjasintyyppi, Paul Rennerin suunnittelema Futura. Vuonna 1924 suunniteltu Futura on ajaton, konstruktivismin periaatteisiin perustuva groteski, jonka muodot pohjautuvat perusmuotoihin, ympyrään, kolmioon ja neliöön (Tholenaar, J., Purvis, A. & de Jong, C. 2009, 15-16).

Halusin käyttää tätä kirjasintyyppiä kannessa ja nimiössä useasta syystä. Ensinnäkin halusin päätteettömän kirjasintyyppin, jotta se erottuisi selkeästi Garamondista. Futura oli oikean tuntuinen valinta, koska se myös on pitkien perinteiden klassikkokirjaintyyppi, joka oli yhdenmukaista kirjan muiden ratkaisujen kanssa. Lisäksi Futura toimii esteettisesti hyvin kannessa ja tuo kirjaan tyylikkyyttä.

Futurassa toimii hyvin myös oblique kapiteelileikkaus, jota tarvittiin otsikkoon. Otsikon sana *lanta* on kirjoitettu kursiivilla, koska kirjan kaikki murre sanat on kirjoitettu sillä. Kannessa on näin kurioositeetti, joka myös visuaalisesti näyttää hyvältä. Lukija saattaa ihmetellä, miksi vain tämä sana lanta on kursiivia, ja selitys löytyy kirjasta, jossa kerrotaan, että lanta Peräpohjolanmurteessa tarkoittaa suomalaisasutusta.

Kartat

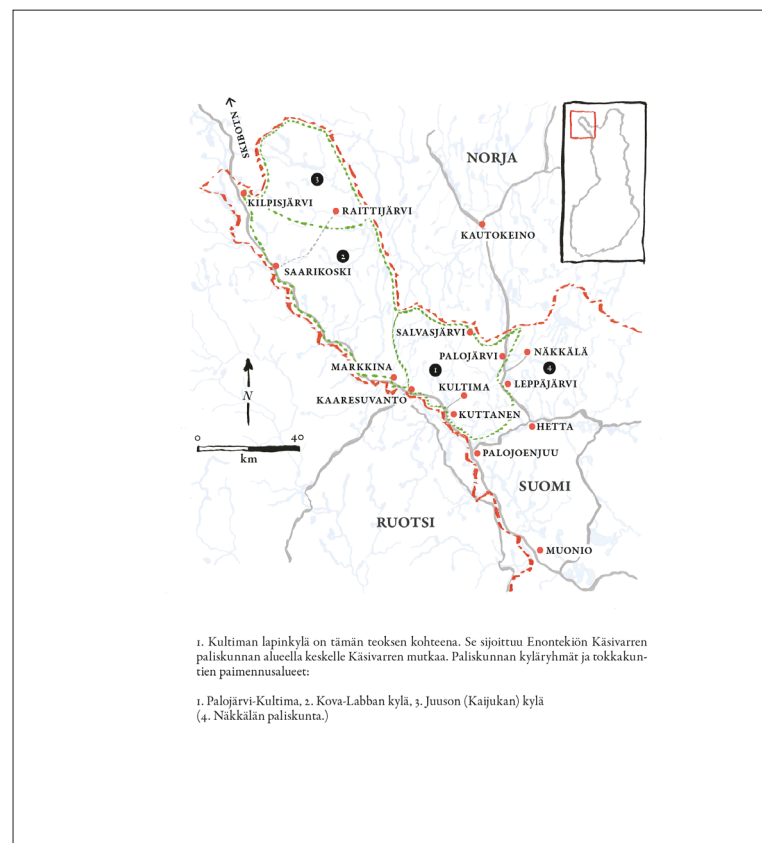
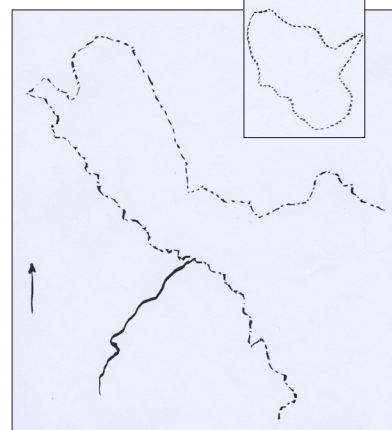
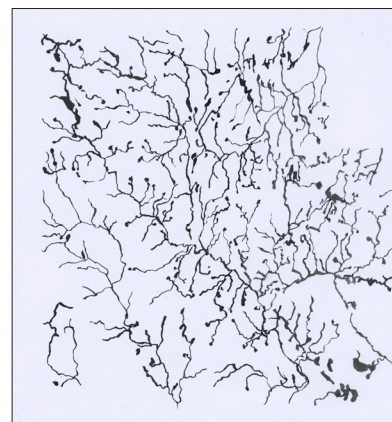
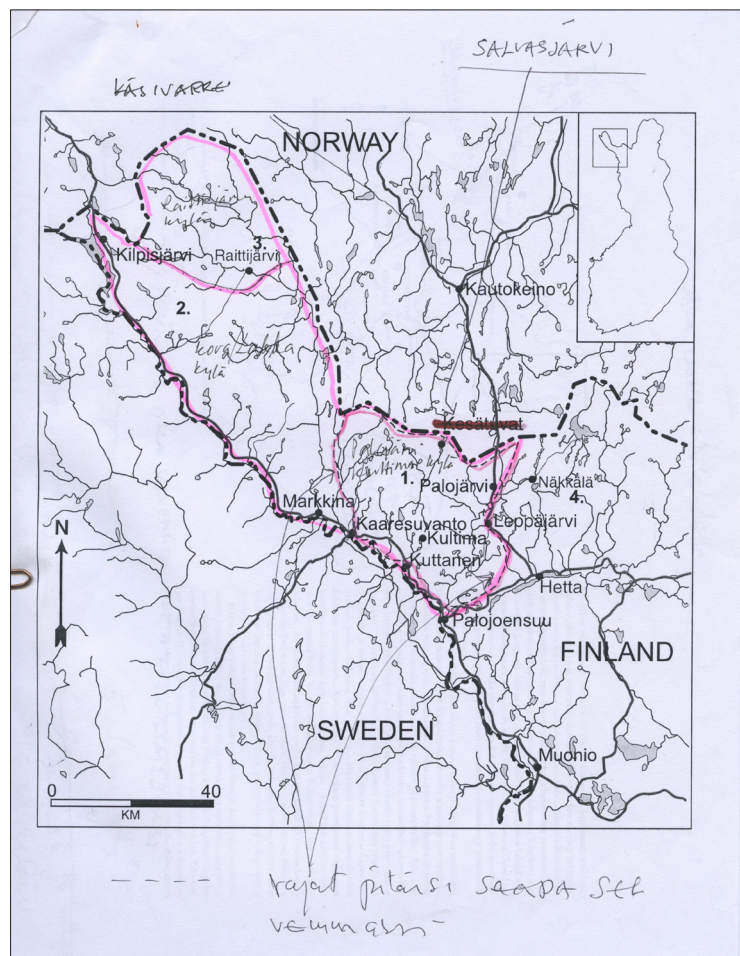
Kirjassa on 9 karttaa, 2 pohjapiirrosta ja 3 muuta luon-
nosmaista piirrosta, jotka esittävät porojen korvamarkin-
tätapoja sekä metson ja riekon ansoja. Jukalla oli nämä
kartat, pohjapiirotokset ja piirrokset sekalaisena kokoelmana
enemmän tai vähemmän epämääräisessä muodossa. Juk-
ka oli ajatellut, että ne skannattaisiin sellaisenaan kirjaan,
mutta minulle syntyi ajatus niiden yhdenmukaistamisesta.
Ajattelin, että kokonaisuudesta tulee eheämpi, jos nämä
kuvat ovat samaa tyyliä. Lisäksi osa niistä oli aika epäselviä
ja ajattelin, että niitä olisi hyvä vähän siivota, jotta lukija ei
joudu taistelemaan niiden ymmärtämiseksi.

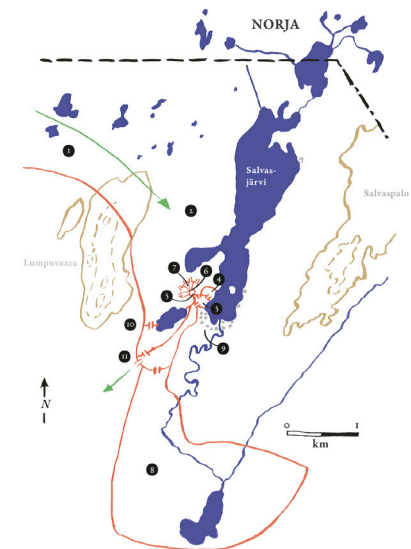
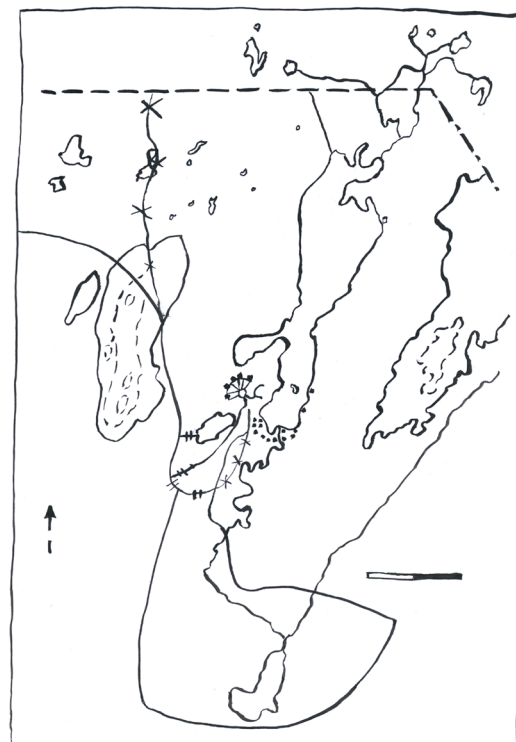
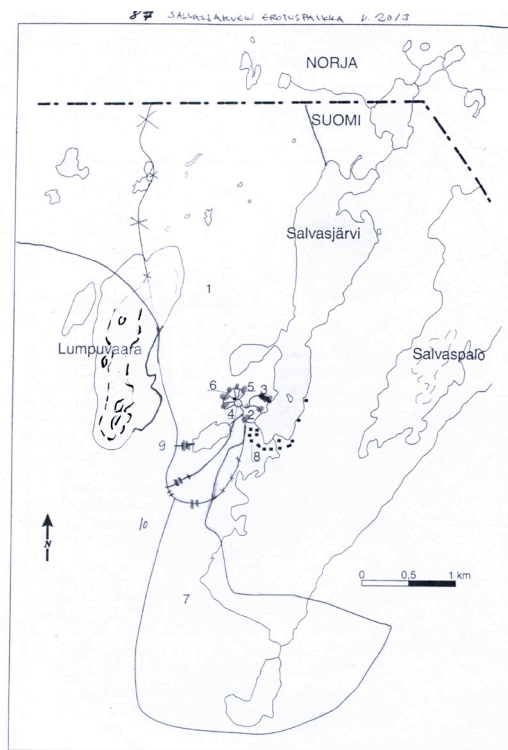
Minulle tuli ajatus hieman rosoisesta käsintehdystä tyy-
listä. Huomasin myös, että jos tekisin uudet kartat, voisin
käyttää niissä yhdenmukaista värilogiikkaa, joka selkeyttäisi
niiden tulkitsemista. Värejä on käytetty kautta aikojen kart-
tojen selkeyttämiseen (Skelton, R. 1967, 19). Alkuperäiset
kartat olivat mustavalkoisia. Käyttämällä värejä kartat olisi
paljon helpompi hahmottaa, koska väreillä voi toimivasti
muotoilla eri tyyppiset elementit toisistaan erottuviksi (Ber-
tin, J., 1983).

Päätin tehdä kartat ohuella siveltimellä ja musteella, elä-
vän ja rosoisen tunnelman luomiseksi. Piirsin kartat valo-
pöydällä paperille alkuperäisien karttojen päällä.

Skannasin piirrokset ja vektoroin ne Adobe Illustratorissa.
Hajotin jokaisen kartan eri kokonaisuuksiksi, joko piirros-
vaiheessa tai Illustratorissa, niin että omilla tasoilla olivat eri
väriset elementit, kuten siniset vesistöt, ruskeat korkeuskäy-
rät, mustat rakennukset jne.

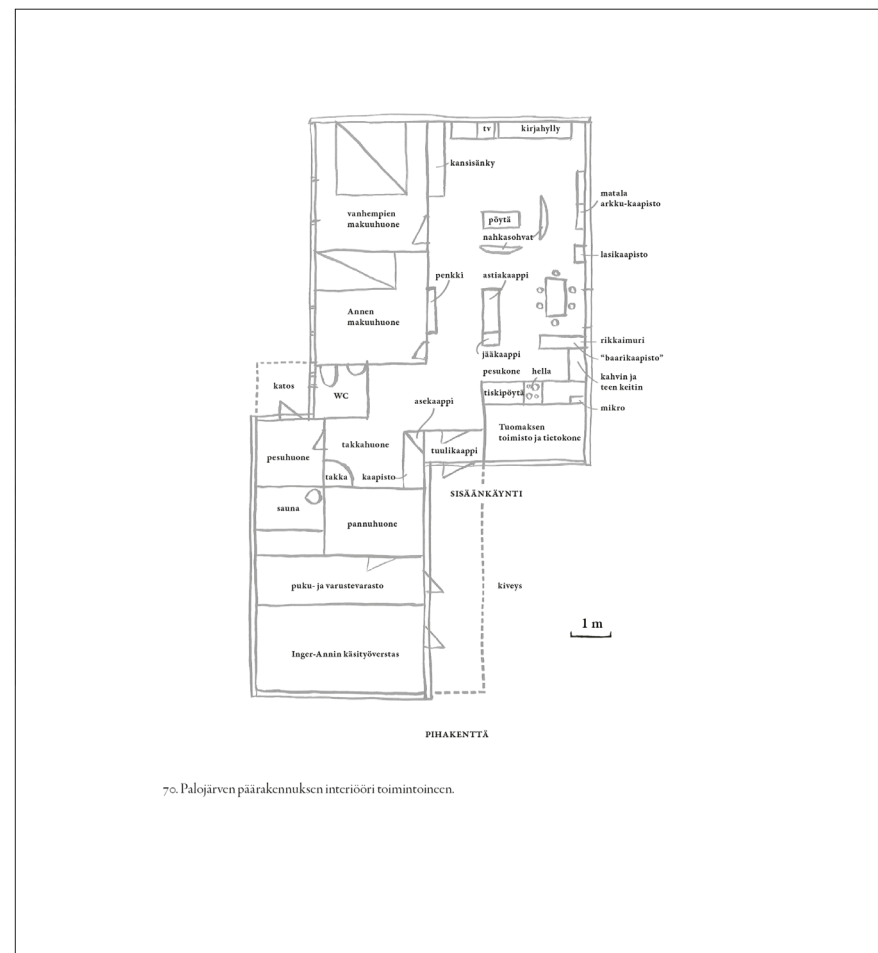
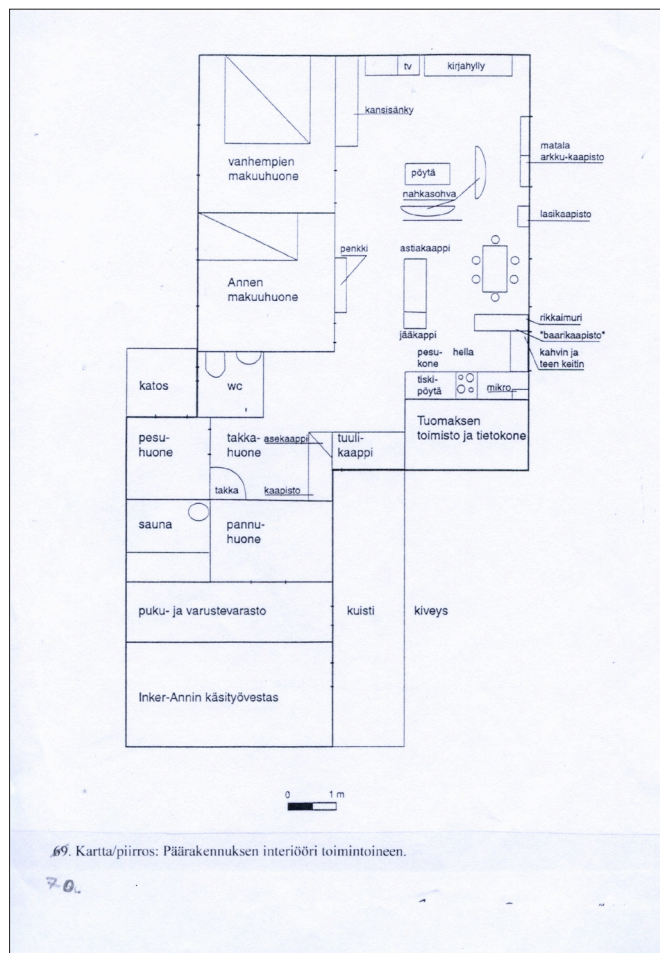
Karttojen kanssa ilmeni painotalon vedoksissa ongelma.
Karttoihin oli muodostunut outoa pikselöintiä, joka teki
niistä sotkuisen näköisiä. Vierailu painotalolla selvensi mistä
pikselöinti johtui: olin jostain syystä työstänyt osaa karttois-
ta jpg-formaatissa, joka näyttää hyvältä ruudulla, mutta ei
toimi tulostettuna. Kävin läpi kartat kertaalleen ja korjasin
virheet, jonka jälkeen ne näyttivät tulostettuina siltä miltä
piti.

91. Salvasjärven erotuskaarte jakesätuvat vuonna 2019.

17 b. Alkuperäinen kartta, työstövaiheen mustepiirros ja lopullinen kartta.

18. Alkuperäinen ja työstetty, kirjaan tullut pohjakuva.

100. Kartta/piirros Tuomas Erkunanpoika Palojärven poikien Antti Siilasjoen ja Tuomas Palojärven korvamerkit sekä Tuomaan perheen merkit. Niin sanottuja suvun valtasanoja/-tekoja ovat viina, kieska (hanka) ja poikki. Pojilla on yleensä isän valtasanat ja tyttärillä äidin, paitsi, jos vanhin lapsi on tytär. Tuomas ja Inger- Anni Palojärvellä vanhin tytär on saanut isän valtasanat ja nuorempi tytär äidin.

1. Tuomas Erkunanpoika Palojärven korvamerkki, sanat: **Vasen eessä (päällä):** 1. viina, 2. reikä ja halki, 3. pykälä; **Vasen takana (alla):** 4. pistelys (pistätys), 5. pykälä; **Oikea eessä (päällä):** 6. pykälä; **Oikea Takana (alla):** 7. kieska

2. Antti Siilasjoen korvamerkki, sanat, noudattavat hänen isänsä merkkiä.

3. Tuomas Palojärvi joutui luopumaan suvun merkistä, koska merkkiin oli vaikea saada erottavia sanoja ja merkit olisivat menneet helposti sekaisin. Hän valitsi merkin, jota ei ollut Kultimassa eikä Palojärvellä. Valtasanoiksi tuli: vasen takana kieskä ja oikea poikki

4. Riitta Palojärven merkki noudattaa isänsä merkkiä

5. Inger-Annin merkki juontuu hänen sukunsa, Kaijukan kylän Juusojen merkistä

6. Annin, nuoremman tyttären merkki noudattaa äitinsä merkkiä.

1. Tuomas Erkunanpoika Palojärven korvamerkin sanat:
Vasen eessä (päällä): 1. viina, 2. reikä ja halki, 3. pykälä; Vasen takana (alla): 4. pistelys (pistätys), 5. pykälä; Oikea eessä (päällä): 6. pykälä; Oikea takana (alla): 7. kieska

2. Antti Siilasjoen korvamerkki, sanat noudattavat hänen isänsä merkkiä.

3. Tuomas Palojärvi joutui luopumaan suvun merkistä, koska merkkiin oli vaikea saada erottavia sanoja ja merkit olisivat menneet helposti sekaisin. Hän valitsi merkin, jota ei ollut Kultimassa eikä Palojärvellä. Valtasanoiksi tuli: vasen takana kieskä ja oikea poikki.

4. Riitta Palojärven merkki noudattaa isän merkkiä.

5. Inger-Annin merkki juontuu hänen sukunsa, Kaijukan kylän Juusojen merkistä.

6. Nuoremman tyttären Annin merkki noudattaa äidin merkkiä.

97. Tuomas Erkunanpoika Palojärven poikien Antti Siilasjoen ja Tuomas Palojärven korvamerkit sekä Tuomaan perheen merkit vuonna 1999. Niin sanottuja suvun valtasanoja/-tekoja ovat viina, kieska (hanka) ja poikki. Pojilla on yleensä isänsä valtasanat ja tyttärillä äidin, paitsi jos vanhin lapsi on tytär. Tuomas ja Inger- Anni Palojärvellä vanhin tytär on saanut isänsä valtasanat ja nuorempi tytär äidin. Korvamerkkeihin voidaan tehdä myös muutoksia, jos on syntynyt sekaannuksia. Palojärven tyttären Annen merkkiin on tehty lisäys 2010-luvun alussa: vasempaan korvaan on tehty *halki* (halki), niin kuin on hänen isällänsä ja siskollaan. Tämä sen takia, että merkki on helpompi erottaa äidin merkistä.⁶²

19. Alkuperäinen sivu porojen korvamerkeistä ja työstetty, kirjaan tullut sivu.

Kansi ja nimiö

Projektin suurin haaste oli kannen suunnittelu. Hyvä kansi voi houkutella avaamaan tai ostamaan kirjan. Kannen tulisi myös edustaa kirjan sisältöä (Haslam, A., 2006, 160).

Käydessämme painotalolla ensimmäisen kerran tuli minulle ajatus kannen ulkonäöstä nähdessäni siellä yksinkertaisen punaisen kirjan, johon oli painettu kirjan nimi, joka melkein kokonaan kohopainoisena peitti kannen ja oli musta. Kannen materiaalin Nord Printin kirjapainojohtaja Mika Saloranta kertoi olevan Geltexiä, joka oli edullinen, hyvän näköinen ja kestävä materiaali.

Ajattelin, että saman tyyppinen kansi voisi toimia kirjassa. Jukka oli aiemmin ehdottanut valokuvaa kirjan kanteen, mutta minusta tuntui, että yksinkertainen typografinen kansi olisi tehokkaampi.

Tein useita luonnoksia kannesta, osan käsin ja osassa käytin valmiita kirjasintyyppejä. En kuitenkaan saanut kantta sen näköiseksi kuin halusin. Tarpeeksi monen yrityksen jälkeen aloin miettiä muita vaihtoehtoja ja ajatus valokuvasta tuli taas mieleeni. Jukan kanteen kaavailema valokuva oli sinänsä toimivan tuntuinen. Se oli valokuva Kultiman kyläläisen ulkovarastoon viedyistä perinteisistä poronhoidossa käytettävistä reeistä. Reet oli maalattu saamelaisten usein käytetyillä perusväreillä, punaisella, vihreällä, sinisellä ja keltaisella, ja kuvan valaistus oli myös hieno. Ajatus tämän kuvan käyttämiseen oli se, että se kuvasti varastossa tarpeettomiksi jääneitä poronhoidon välineitä ja viesti näin poronhoidon mahdollisesta hiipumisesta. Kirjaa lukies-
sa käy selväksi, että poronhoito on vahvasti yhteydessä

saamelaiskulttuurin tilaan. Poronhoidon ollessa aktiivista saamelaiskulttuuri tuntui aina heräävän eloon.

Aloin kokeilla kuvan asettelua kanteen otsikon kanssa. Valokuvan muodon johdosta osa kannesta piti täyttää jollain muulla, sillä valokuvaa ei voinut toimivasti rajata niin, että se olisi peittänyt koko kannen. Ratkaisu löytyi häivyttämällä mustalla gradientilla valokuvan alaosa, jolloin kannen alaosaan muodostui musta alue. Tämän alueen ja osittain valokuvan päälle kirjan nimi istui hyvin. Ensin kirjan nimi ulottui koko kannen korkeudelle ja leveydelle, mutta lopullinen ratkaisu sen sijoittamisesta kannen alemmalle puoliskolle teki kannesta selkeämmän.

Takakannen suunnittelu ratkesi etukannen kautta. Takakanteen tuli kuva Kultiman erään pihapiirin vanhoista rakennuksista. Myös tämän kuvan alle jäi musta alue, johon Jukan miettimä takakansiteksti istui hyvin.

Nimiö onnistui mielestäni hyvin. Siinä käytin kannen tyyliä mukaillen kirjan nimeä, mutta koko sivulle ulottuvasti (katso sivu 28).

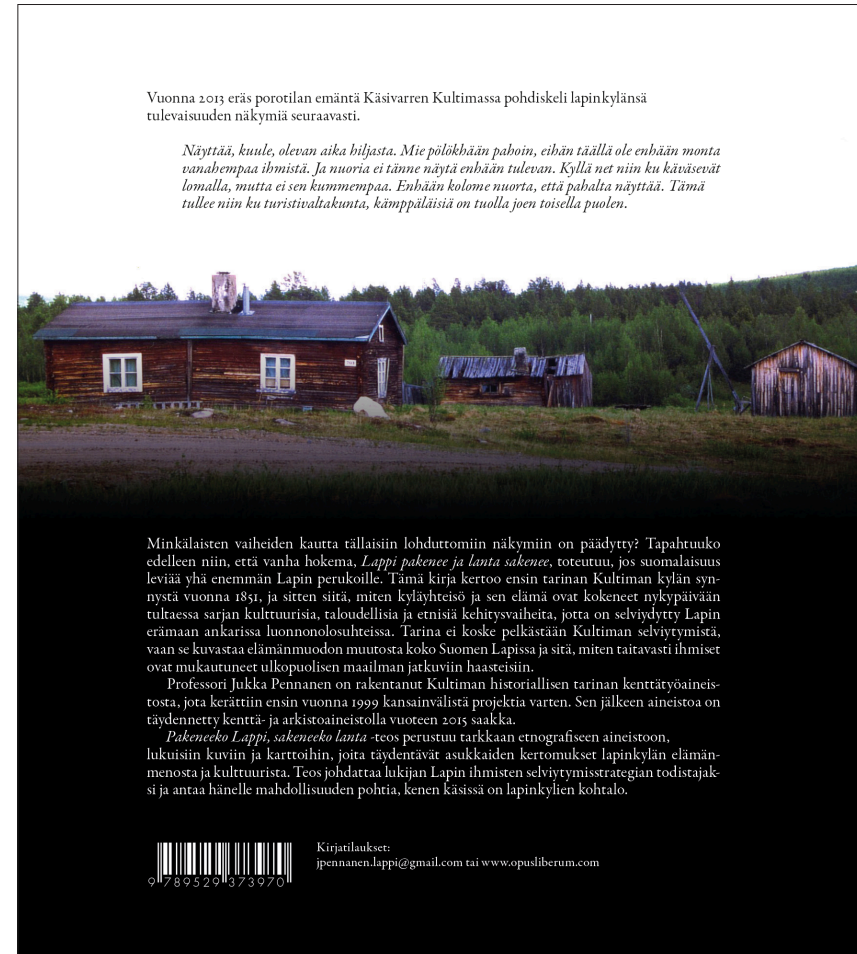
Pohdimme suojapaperin käyttöä kirjan kannessa. Suojapaperi saattaisi lisätä kirjan arvokkuuden tuntua, mutta suojapapereilla on tapana kulua ja repeytyä, joten tulimme siihen lopputulokseen, ettei suojapaperille ollut tarvetta.

Kanteen liittyvänä pienenä yksityiskohtana oli kirjan selkä. Katseltuani kirjoja kirjastossa, tykästyin suoraan selkään ja valitsimme sen useammin käytetyn pyöröselän sijaan.

Nimiön lisäksi kirjaan tuli likanimiö sekä omistuskirjoitussivu Kultiman kyläläisille. Näillä sivuilla teksti on taitettu leipätekstikoossa keskelle sivua.

20. Kansi, takakansi ja selkä.

Painotalon valinta

Mietimme mikä olisi järkevä valinta kirjan painotalon suhteen. Koululla monet hehkuttivat Baltian halpoja hintoja, mutta todellisuus osoittautui hieman toisenlaiseksi. Hinnat eivät ainakaan enää olleet kymmenes osa Suomen hintatasosta, josta olin kuullut puhuttavan. Jukka oli kuullut Aallon Arabian talon lähellä sijaitsevasta Nord Printistä ja pyysi heiltä tarjouksen 500 ja 1000 kirjan painamisille. Hinnat tuntuivat järkeviltä ja se, että painotalo oli Helsingissä ja vielä aivan koulun vieressä, lisäsi houkuttelevuutta sen valitsemiseksi. Ajattelimme, että on ihan mukava hoitaa asia niin, että prosessin edetessä on helppo katsella esimerkiksi materiaalivaihtoehtoja painotalolla paikan päällä, ja ongelmien ilmaantuessa on ne ehkä helpompi selvittää, jos ollaan samassa maassa eikä ole kielimuuria.

Kävimme Jukan kanssa Nord Printillä keskustelemassa Mika Salorannan kanssa kirjan painamismahdollisuuksista ja katsoimme myös heidän aikaisemmin painamiaan kirjoja.

Kirjan painaminen Nord Printillä tuntui siis hyvältä ja kätevältä vaihtoehdolta, joten päätimme tehdä sen siellä.

Paperi ja muut materiaalit

Paperi

Painotalolla katsoimme myös läpi paperivaihtoehtoja. Haasteena kirjan suhteen oli se, että siinä oli sekä paljon kuvia että tekstiä. Tekstin kannalta paras vaihtoehto paperityypille on päällystämätön, mattapintainen ja hieman kellertävä paperi, mutta kuvat toimivat paremmin kiiltävällä tai puolikiiltävällä valkaistulla paperilla (Mitchell, M. & Wightman, S., 2005, 399-401). Katsottuamme eri mallikirjoja alkoi kuitenkin vaikuttaa siltä, että valokuvien painaminen päällystämättömälle hieman kellertävälle paperille voisi tuoda niihin kirjan yleiseen tunnelmaan sopivaa henkeä. Kellertävyys toi kuviin lämpöä. Mika suositteli meille Munken Pure paperia ja näytti kirjoja, joissa oli tämä paperi. Valokuvat näyttivät näissä kirjoissa hyviltä. Terävyys ei kärsinyt paperityypistä. Päätimme, että se olisi paras vaihtoehto, ja katsoimme vielä eri paksuusvaihtoehtoja, joista valitsimme 100g/m².

Kun myöhemmin saimme vedokset kirjasta, alkoi minusta tuntua, että paperi oli sittenkin liian ohutta. Teksti ja kuvat kuulsivat hieman liikaa läpi, joka saattaisi häiritä lukemista. Seuraavaksi paksuimman paperin valinta tiesi 500 euron lisäkustannusta, mutta päätimme Jukan kanssa, että tässä kohtaa ei kannattaisi säästää, ja vaihdoimme paksumpaan 120g/m² Munken Pureen.

21. Kapiteelinauha

Kansipahvi

Kansipahvin valinta päätettiin katsomalla esimerkkikirjoja. Vaihtoehdot olivat sellaiset, että valinta oli helppo. Valitsimme 2mm paksun vaihtoehdon, joka näytti muissa saman kokoluokan kirjoissa järkevältä.

Esilehdet

Esilehtien valinnassa oli aluksi ajatuksena, että ne olisivat joko eri väristä paperia kuin kirjan sivupaperi, tai että niissä olisi painatusta. Katselin eri paperivaihtoehtoja paperikaupassa, mutta mikään ei tuntunut sopivalta. Kävin katsomassa Nord Printin omia esilehtivaihtoehtoja, ja tuumailtuani hetken niiden parissa alkoi tuntua, että valkaistu valkoinen toimi parhaiten. Se erottui tarpeeksi hieman keltasävyisestä ja tunnultaan erilaisesta sivupaperista sekä loi ilmavan raikkaan tunnelman. Värilliset paperit tuntuivat istuvan huonosti yhteen kannen ja sivupaperien kanssa, mutta valkoinen paperi näytti luontevalta kokonaisuudessa.

Kapiteelinauha

Kirjaan tuli myös kapiteelinauha, joka mielestäni nosti kirjan laadukkuuden vaikutelmaa. Nord Printin valikoimasta löytyi täydellinen kapiteelinauha, jossa toistuivat kannen rekien ruskea ja sininen väri.

Loppupohdintaa

Kirjan suunnittelu oli iso projekti. Tein töitä kirjan kanssa noin neljä kuukautta melkein päivittäin. Työn määrää lisäsi suuren kuvamäärän muokkaaminen kirjassa käytettävään muotoon sekä tekstin ja kuvien yhteensovittaminen. Var- masti myös se, että tämä oli ensimmäinen suunnittelemani kirja.

Yhteistyö tietokirjan kirjoittajan kanssa osoittautui sekä tärkeäksi että toimivaksi. Jukka oli hyvin avoin ajatuksilleni ja ne vähät vastoinkäymiset, joita projektin aikana ilmeni, saatiin ratkaistuksi hyvin kivuttomasti.

Kirja onnistui hyvin. Kävin kirjan tarkasti läpi heti sen tultua painotalolta eikä ikäviä yllätyksiä pahemmin löyty- nyt. Kartoissa olevat numeropallot jäivät ehkä hieman liian pieniksi, numerot voisivat erottua selkeämmin kartoista.

Valokuvat ovat ehkä hieman liian tummia, mutta muuten ne toimivat hyvin Munken 120g/m² paperilla. Niissä on lämmin, luonnollinen tunnelma eikä terävyys ole kärsinyt häiritsevästi. Uskon, että lukija saa enemmän irti kuvista, kun ne ovat nelivärisiä ja isoja, eikä pieniä ja mustavalkoisia. Tietokirjan käyttötarkoitusta, eli informaation välittämistä ajatellen mielestäni isojen värillisten kuvien kautta lukija voi paremmin ymmärtää minkälaista elämä Kultiman kylässä on. Suuret neliväriset valokuvat ovat minusta lukijaystäväl- lisiä.

Kirjan koko ja mittasuhteet, paksuus mukaan lukien tuntuvat onnistuneilta. Kirjaa on miellyttävä pitää kädessä ja se toimii myös pöydältä luettuna. Lukija voi myös vaivatta

ottaa tämän kirjan mukaan matkalle. Nämä seikat lisäävät minusta lukijaystävällisyyttä

Kansi näyttää minusta hyvältä ja kertoo kirjan sisällöstä. Se ei ehkä kuitenkaan ole iskevimmästä päästä. Ehkä onnis- tunut typografinen kansi olisi ollut sitä?

Sivupaperi on miellyttävän tuntuista ja näköistä. Päätös vaihtaa paperityyppi paksummaksi oli siis oikea. Paperin tuntuma ja läpikuultavuus ovat kohdillaan, ohuempi paperi olisi todennäköisesti harmittanut ainakin minua ja mahdol- lisesti häirinnyt lukukokemusta. Kellertävyys ja mattapintai- suus ovat erittäin miellyttäviä silmälle.

Tekstin suuri pistekoko tekee siitä helposti luettavaa, mutta yhdistettynä leveisiin marginaaleihin on lopputulok- sena kirjan sivulla oleva tekstimäärä ehkä hieman vähäinen. Mietin kirjaa selatessani, onko tämä lukukokemusta rasi- tava tekijä? Voi olla, että lukijalle tulee olo, että sivua pitää kääntää liian tiuhaan. Kolikon kääntöpuolena on kuitenkin helppolukuinen kirjasinkoko ja palsta, joka on leveydeltään miellyttävä.

Sisennetyt kurssiivit haastatteluosuudet erottuvat muusta tekstistä hyvin. Sanasto on helposti löydettävissä ja selkeä. Lähde ja viiteluettelot lukija erottaa varsinaisesta tekstistä pienemmän kirjasinkoon ja erilaisen palstataiton vuoksi.

Tekstiin liittyvien seikkojen kannalta tietokirjan tehtävä informaation välittäjänä on täyttynyt onnistuneesti.

Kartat toimivat hyvin. Monivärisistä kartoista lukija ymmärtää sisällön helpommin kuin yksivärisestä. Tämän tekstin sivun 31 kuvista näkee sen minusta hyvin. Musta- valkoisen kartan järvet, joet, tunturit ja poroerotuskaarre sekoittuvat viivasekamelskaksi. Värillinen versio välittää

tietokirjan informaation paljon selkeämmin.

Karttojen avulla lukija myös hahmottaa helposti missäpäin maailmaa Kultima sijaitsee. Se käy selväksi heti ensimmäisen luvun alussa olevasta Käsivarren kyläryhmien ja tokkakuntien paimennusalueiden kartasta.

Tyyliään kirjasta tuli minusta sellainen, kuin oli tavoitteena. Se on perinteinen, hillitty ja rauhallinen muotoilultaan. Futuran ja mustan värin käyttö kannessa sekä suora kirjan selkä tuovat tyylikkyyttä, ryhtiä ja särmää kokonaisuuteen. Sisältä kirja kuitenkin ilmaisee muotoilultaan samanlaista pehmeyttä, jota huokuu Kultiman kyläläisten haastatteluista ja heitä esittävistä valokuvista. Garamondin käyttö leipätekstissä luo perinteikkään, historiaan ja tieteseen viitaavan yleistunnelman kirjan sivuille.

Lähteet

Bertin, J., 1983: *Semiology of Graphics*, The University of Wisconsin Press, Wisconsin.

Itkonen, M., 2007: *Typografian käsikirja* (3. painos). RPS-yhtiöt, Helsinki.

Haslam, A., 2006: *Bookdesign*. Laurence King Publishing Ltd. London

Mitchell, M. & Wightman, S., 2005: *Book Typography: a Designer's Manual*. Libanus Press Limited, Wiltshire.

Müller-Brockmann, J., 2007: *Grid Systems in Graphic Design* (viides painos, ensimmäinen painos 1981). Verlag Niggli AG, Sulgen/Zürich.

Nieminen, E., 2011: *Kirja informaation välittäjänä*. Maisterin opinnäytetyö, Aalto-yliopisto

Skelton, R., 1967: *Decorative Printed Maps* (Revised edition of *Old Secorative Maps and Charts* Humphreys, A.) (3. painos). Spring Books, Lontoo.

Tholenaar, J., Purvis, A. & de Jong, C., 2009: *A Visual History of Type-faces and Graphic Styles*. Taschen GmbH, Köln.

Vallisaari, P., 2004: *Tietokirja*. Teoksessa Makkonen, T. Kustannustoimittajan kirja, 191-200. Suomen Kustannusyhdistys, Vastapaino, Tampere.

Williamson, H., 1966: *Methods of Book Design* (2. painos, ensimmäinen 1956). Oxford University Press, Lontoo.

Internetlähteet

<http://www.images.adobe.com/content/dam/acom/en/products/type/pdfs/WarnockPro.pdf>

Kuvalähteet

Edmunds, D., 1978: *The Potawatomis*. The University of Oklahoma Press, Oklahoma.

Evans, W., 1938: *American Photographs*. (fiftieth anniversary edition 1988) The Museum of Modern Art, New York.

Jarvenpa, R., & Brumbach, H., 2006: *Circumpolar lives and livelihood*. Board of Regents of the University of Nebraska.

Paulaharju, S., 1962: *Lapin Muisteluksia* (2. painos). WSOY, Porvoo.

Pennanen, J., 2000: *Jos ei ole poropaimenia, kansa häviää*. SKS, Jyväskylä

Schefferus, J., (alkuperäinen teos 1674) 1979: *Lapponia*. Arvi A. Karisto Osakeyhtiön laakapaino, Hämeenlinna.

Tekijä Mihkali Pennanen

Työn nimi Pakeneeko lappi, sakeneeko lanta - tietokirjan suunnittelu lukijaystävälliseksi

Laitos Median laitos

Koulutusohjelma Visuaalisen viestinnän suunnittelu

Vuosi 2018

Sivumäärä 41

Kieli Suomi

Tiivistelmä

Tämä opinnäyte tarkastelee tietokirjan suunnittelua lukijaystävälliseksi ja kirjasuunnittelua yleisesti.

Tutkimusosassa pohdin eroja tietokirjan, tiedekirjan ja kaunokirjalliseen teoksen välillä kirjasuunnittelussa. Käyn läpi kuinka toteutin työn produktio-osan ja perustelen produktiossa tekemäni ratkaisut graafisen suunnittelun kirjallisuuteen viitaten. Tarkastelen myös toisia saman aihepiirin tietokirjoja kirjasuunnittelun näkökulmasta.

Produktio-osana on Pakeneeko Lappi, sakeneeko lanta kirjan suunnittelu. Kirja on antropologinen tutkimus, jossa tarkastellaan Lapissa sijaitsevan Kultiman kylän historiaa, sen perustamisajankohdasta 1850-luvulla tähän päivään asti. Tutkimuksen tavoitteena on pohtia saamelaisyhteisön kulttuurista, taloudellista ja etnistä kehitystä. Kultiman kylä on hyvä vertailukohde myös muille lapinkylille ja tutkimuksen pohjalta voidaan pohtia yleisemmin saamelaiskulttuurin tilaa ja tulevaisuutta. Suunnittelin kirjan ulkoasun keväällä 2016. Kirjasta on painettu 1000 kpl painos.